

306. Söderby krog, Salems sn, Svartlösa hd.

Pl. 154. Pl. 13: B 827.

Litteratur: B 827, L 818. — Joh. Bureus, Fa 5 n:r 348 (s. 141), Fa 6:5 n:r 146 (s. 194), uppteckning av J. Rhezelius; Ransakningar 1667—84; O. Hermelin, Svartlösa härad, s. 135, 173; S. Boije, Anteckningar (ATA).

Äldre avbildningar: P. Törnevall (B 827); Hermelin a. a.; Brate 1900 (ATA); I. Schnell foto 1928 (ATA).

Runstenen stod, då Rhezelius upptecknade dess inskrift, »i Slem sochn widh stor vägen». Den är den enda i Salems socken, som omnämnes i *Ransakningarna*: »Runesten en brede weedh Landzwägen på Söderby ägor hardt när Borsiön och är i längden ofwan jorden 2 1/2, men til bredden wedh marken 2 alnar och sedan upføre spitzigh.» Peringskiöld anger (i *Monumenta Sudermannice*) stenens plats som »i Slems socken, i Fogelsta hage öster om Slems kyrka», men i *Bautil* är stenen felaktigt upptagen under »Fleens Sockn» (tydiligen har Slem blivit felläst som Fleen). Detta är rättat hos Liljegren: »Salems socken. Fogelstads hage, Ö om kyrkan.» J. H. Schröder omtalar, bland *Södermanlands fornminnen* (hs S 115 bl. 30 r), »vid Salems kyrka en Runsten, nästan alldeles af tiden utplånad».

Stenen står alltjämt kvar på sin ursprungliga plats, några meter V om landsvägen Stockholm-Södertälje och ett par hundra meter Ö om Bornsjön, ett stycke N om Söderby nedergård. Ristningen är vänd mot vägen. I närheten finnas rester av ett gravfält. Platsen är utmärkt å Hermelins karta över Salems fornlämningar och å Geologiska kartbladet »Stockholm».

»Stenen är», säger Hermelin, »hvad folket kallar 'skölug'», d. v. s. skivig, lätt avflagrande. Många stenflisor hava fallit av, varigenom den ristade stenytan svårt skadats, särskilt nedtill och på mitten. Höjd 1,50 m., bredd nedtill 1,55 m. Ristningen har ursprungligen varit ganska djup.

Inskrift (med det inom [ ] supplerat efter äldre källor):

... [rn :] ₅ auk · fasti : raistu ¹⁵ st[a]in · || · at · kilbeurn : faður : sin : [buata : þo]r [kiair]p[i · ·]

[Biorn] ok Fasti raistu stæin at Kættilbiorn(?), faður sinn, boanda Þorgærð[ar].

»Björn och Faste reste stenen efter Kättilbjörn, sin fader, Torgärds make.»

Till läsningen: Före 3 a är nu ytan helt avflagrad. Det följande på v. sidan är däremot tydligt, t. o. m. ^{tu} (binderuna). Därefter följer ett ställe, där ristaren ej lyckats väl komponera samman de båda slingorna till en knut. 18 a är numera avflagrat, 19 i synes svagt. 22 t har endast v. bst i behåll. 23 k är icke stunget. Runan 25 är otydlig, t. h. om hst, något ovanför mitten, förefaller finnas en bst, svagt böjd, ett n, ett þ eller möjligen ett l. 26 b är svagt, men säkert. 27 e har en prick, troligen ristad. De följande runorna utefter h. sidan av stenen äro tydliga, t. o. m. 38 i. Av 35 u saknas dock bst, och 37 s är skadat. Av 39 n synas endast osäkra spår, tydligast den h. bst. Av 46 o finnas möjligen svaga rester, 47 r är tämligen tydligt, likaså en hst av följande runa (48 k) och 52—53 rp. — Rhezelius (Bureus): Före 1—2 rn anger R. fyra otydliga runor, den tredje a, de andra endast hst (biaurn?). 16—20 stain, 21—25 iku, 27 i, 40—44 buata (Fa 5 buanta), 45—54 poratairp (Fa 5 pora...). — Törnevall: 1—2 rn, 11—15 r · · at, 16—20 stain, 21—25 at itit, 26—31 biurn, 40—44 bunti, 45—54 þorkiairpi. — Hermelin: 1 r borta, men 2 n finnes kvar. 11—20 raistu ^{tu} stain, 21—31 at sia[b]iaurn. Det som följer efter 39 n »är nästan alldeles utplånadt». — Boije: 1—2 borta, 11—20 raistu st--n, 21—31 at ki-biaurn. — Brate: raistu st--n · · at · kilbeurn.

Första namnet har säkerligen varit *Biorn*. Namnet på den döde, över vilken stenen är rest, är mycket ovisst. Möjligen har det varit *Kættilbiorn*, jfr Sö 289 *kilb-* och om namnet Sö 226

N. Stutby. Om tredje runan skall läsas **n**, blir namnet *Ginnbiorn*, med samma förled *Ginn-* som i kvinnonamnet *Ginnlaug*, belagt i flera uppländska inskrifter. Andra runan kan emellertid ha varit **u**, och namnet har då varit *Gunnbiorn* (se ovan Sö 278). Förleden kan även ha varit **kup-** eller möjligen **kul-**. Mansnamnet *Gudbiorn* är synnerligen väl styrkt, även genom flera sörmändska runinskrifter (se ovan Sö 177), under det att ett *Gullbiorn* för övrigt synes vara okänt. — Om namnet *Faste* se Sö 212 och 224.

307. Igelsta kvarn, Södertälje.

Pl. 155. Pl. 13: B 831.

Litteratur: B 831, L 796. — J. Bureus, Fa 5 n:r 350 (s. 142), Fa 6: 1 n:r 221 (bl. 91); Ransakningarna 1667—84; O. Hermelin Öknebo härad, s. 73, 77, 88, 111; Handlingar rörande stenens flyttning 1924 och 1932 (ATA).

Äldre avbildningar: Peringskiöld, Mon. Sud. och B 831 (osignerad); Hermelin a. a.; Brate 1897 (ATA); T. Dufva 1924 (ATA); Wessén 1930 (ATA).

Runstenens plats säges av Bureus vara »vidh Ighelsta quarn i Sorunda». Sorunda är givetvis felaktigt, ty Igelsta ligger i Östertälje sn, omkring 3 km. SÖ om Södertälje, invid landsvägen till Hall och Grödinge. Misstaget hos Bureus sammanhänger tydligen med att närmast föregående inskrift i hans anteckningsbok är den »i Sorunda kyrkiädör» (Sö 215). Men f. ö. torde hans uppgift om stenens ursprungliga plats vara pålitlig. Tyvärr är Burei teckning förlorad; den hörde till de »ritningar», som funnos i »andre boken», vilken Johan Henriksson Axehjelm »let bort komma». Säkerligen är det samma sten som i *Ransakningarna* 1667—84 omtalas på följande sätt: »Widh Grodinge vägen när man reser ifrån Staden, på höger sijdan wedh en quarnerännihl, finnes en löös steen på marcken liggiandhes, stoor som en graffsteen på en all öfwer medh runa bokstäfuer.» Med ledning av denna noggranna uppgift kan läget tämligen exakt fixeras. Peringskiöld har däremot helt allmänt: »Suder Tellie»; likaså *Bautil* (och Liljegren) »Vid Telje».

När stenen blivit flyttad in i staden är obekant. År 1870 upptogs den, enligt Hermelin, »ur en förstugutrappa i fru Kindgrens hus i Södertälje stad» och restes »helt nära kanalen i en trädgård, tillhörande samma tomt, genom försorg af Herr R. Dybeck». Och vid Brates besök 1897 stod den rest »i trädgården i fröken Kingrens gård, Mälargatan 8». Man visste då — liksom senare 1924, då efterforskningar ånyo gjordes — icke annat än att den stått där i alla tider. Då tomten år 1910 styckades, flyttades stenen 8—10 m. västerut, från tomten n:r 6 i kvarteret Silen till tomten n:r 4 i samma kvarter. Här uppställdes den snett i hörnet mellan ett mindre hus på gården och ett plank mellan tomterna. År 1924 biföll Riksantikvarien en hemställan från Östra Södermanlands Kulturhistoriska förening att få flytta stenen till föreningens museum vid Oxbacksgatan. När detta sedan år 1932 överfördes till Torekällsberget, medgav Riksantikvarien stenens förflyttning till en plats inom friluftsmuseets område, några meter Ö om infartsvägen till Råbygården.

Gråsten. Höjd 1,16 m., bredd nedtill 0,88 m., upptill 0,73 m. Övre delen av stenen är avslagen; den saknas redan på teckningen i *Bautil* och var tydligen borta redan på Burei tid. Även utmed v. kanten är inskriften skadad. På den bevarade delen är ytan synnerligen jämn och ristningen tämligen djup och tydlig.

Inskrift:

ul·fhi·pin · auk : ku . . . . . air : raistu : staiñ : pinsa : at : purstin : fapur : sin :

Ulfhedinn ok . . . . . [p]æir raistu stæin þensa at Þorstæin, faður sinn.

»Ulvheden och . . . . . de reste denna sten efter Torsten, sin fader.»

Till läsningen: Av 3 **f** är större delen av hst, men endast den nedre bst, ungefär till hälften, bevarad. Icke stungna äro 5, 29, 40 och 48 **i**. Av 12 **k** är övre delen borta. Runan kan därför möjligen ha varit **f**. Runan 13 är säkert **u**; härpå tyder såväl stavarnas avstånd från varandra som bst:s svaga krökning. Av 14 **a** saknas övre delen av hst och v. delen av bst. Av 27 **n** saknas övre delen av hst och hela bst. — Bureus: **ulfiþin auk a...air raistu · stain þinsa at þurstain faþur sin**. — B 831: 12 **a**, 38—41 **stin**. — Hermelin: 5 **e**, 12 **a**. — Brate: 12—13 **au**.

Huruvida inskriften slutat med 47—49 **sin** eller om möjligen därefter funnits ytterligare något, exempelvis ordet **kuþan** (*godan*), kan ej avgöras. På den förlorade övre delen har i den yttre slingan, utom det namn som börjar med **ku-**, funnits plats för åtminstone ännu ett namn. Stenen är sålunda rest av tre (eller flera) söner över deras fader Torsten. Namnet *Ulfhedinn* är ej säkert belagt i någon annan svensk runinskrift; det förekommer möjligen på en uppländsk runristad gravsten, L 1680 Härkeberga. I medeltida urkunder finnas flera belägg; utom de fyra, som anföras av Lundgren—Brate, har jag antecknat *SRP* n:r 1727 (år 1382) *Vluidhen* (*SRP* felaktigt *Ulvider*). Vanligare är det i Norge och på Island (Lind). Det är ursprungligen ett appellativum med betydelsen 'ulvskinnspäls'; som personbeteckning har det ungefär samma innebörd som *berserkr* (egentligen 'björnskjorta'). *Þeir berserkir er ulfhednir vöru kalladir, þeir höfðu vargstakka fyrir brynjur*, heter det i Vatsdölasagan. Bruket av *Ulfhedinn* som namn synes gå tillbaka på samgermansk tid; åtminstone finnes även i forntysk tid *Wolfhetan*.

Inskriften står i en enkel slinga utan någon ornamentik; den följer stenens ytterkonturer och går sedan i tvära vinklar inåt och uppåt i stenens mitt. Samma enkla komposition finnes på en numera försvunnen sten vid Turinge kyrka (Sö 339). Troligen äro de utförda av samme ristare. Mönstret erinrar om flera tidiga uppländska runristningar, och tyder, liksom bruket av **u** för *o* (**þurstin**), på att Sö 307 tillhör de äldre inskrifterna i Södermanland med »danska» runor.

308. Vid Järnavägen (nu vid järnvägsstationen), Södertälje.

Pl. 155, 215. Pl. 13: B 828.

Litteratur: B 828, L 799. — Ransakningar 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta Sudermanniaë*; Brocman IW, s. 156; E. M. Fant, *Samling om Södermanland* (hs S 113 i Uppsala Univ.-Bibl.), bl. 38, 57, 58, 64; O. Hermelin, *Öknebo härad*, s. 73, 77, 79, 88, 113, 123, 129; VHA Akad:s *Månadsblad*, Årg. 17 (1888), s. 181; S. Bugge, *Der Runenstein von Rök* (1910), s. 147; O. v. Friesen i *Namn och Bygd* 1914, s. 6; E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 99.

Äldre avbildningar: Peringskiöld a. a. och B 828 (osignerad); M. Boman, teckning o. 1805 (i Fants a. a.); Hermelin a. a.; Brate 1896 (ATA); F. Braun 1900 (ATA).

»Widh Järna vägen på Södher Sijdan om Staden, strax vthanför Staden finnes en Steen å Sudh liggiandhe medh Runabokstäffuer», heter det i *Ransakningarna*. Och Peringskiöld omtalar »wid Södertellie, en jordfast sten wid gärna vägen». Rektorn i Södertälje skola M. Boman, som tillsammans med pastor J. Ekström i Turinge granskat inskriften, uppritat den med rödkrita och avtecknat den, säger i meddelanden till Fant (omkring 1800), att stenen står »i gatan söder om den så kallade Jerna-Tullen, öster om landsvägen, och så nära til den, at hvar förbi-resande, som vil göra sig besvär at gå 2 steg afsides, kan betrakta den». Den ristade ytan var enligt Hermelin vänd mot norr och lutade i 45°.

År 1888 medgav Vitterhetsakademien, att »det runristade block, som förekommer helt nära Södertälje vid järnvägen, må få flyttas till den närliggande badhusparken, samt att, derest det visar sig omöjligt att flytta hela blocket, den del af blocket, som icke är försedd med runor, må få fränskiljas, under förutsättning att dervid den största försigtighet iakttages, så att den runristade delen ej skadas». Lyckligtvis blev den ifrågasatta sprängningen av blocket aldrig utförd, men det flyttades från den ursprungliga platsen ett 50-tal meter S om järnvägsstationen — icke

till Badhuset utan — till den mitt emot vid samma gata belägna parkanläggningen bakom Stads-
hotellet. På denna plats, där stenen icke alls kom till sin rätt såsom ett praktfullt fornminne,
stod den kvar till år 1933. Då flyttades den, på begäran av Östra Södermanlands Kulturhisto-
risk Förening och med Riksantikvariens tillstånd, till planteringen utanför järnvägsstationen,
där den kommit närmare sin ursprungliga plats, så nära som det med den nuvarande bebyggel-
sen i staden är möjligt och lämpligt.

Ristningen befinner sig på den lodräta, någorlunda släta sidan av flyttblocket. Den ristade
sidans höjd är 1,85—1,60 m., bredd nedtill 0,80 m., upptill 0,93 m. Blockets tjocklek, vinkelrätt
mot ristningsytan, är omkring 1,60 m. Ristningen är svårt skadad genom kantstötning på v.
sidan, där inskriften gått ända ut till ytans tunna kant; delvis finnas dessa skador redan på
teckningen från 1600-talet, men delvis ha de kommit till tidigare.

Om denna runsten fanns enligt Hermelin i trakten den säggen, »att i katolska tiden en
borgare i staden på uppmaning af något helgon (Ragnhild) gjort en Jerusalemsresa samt att han
vid tullporten möttes af borgmästare, råd och alla stadens innevånare, och att runristningen
honom till ära utfördes. Den som kan läsa runskriften, kan af densamma se bekräftelse derpå».

Inskrift (med det inom [ ] supplerat efter Bautil):

hulmfastr | ropelfr | ... u | [ri]sta | run[a] | a - ... ikifast | suni : sina [i] -ir uaru · huāstr · in · ybir risti
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65

*Holmfastr, RodælfR, [let]u rista runa[R] a[t] . . . Ingifast, syni sina, [p]eir varu austr(?). En
Öpir risti.*

»Holmfast (och) Rodälv läto rista runorna efter . . . (och efter) Ingefast, sina söner. De
voro österut. Men Öpir ristade.»

Till inskriften: I 5 **f** saknas övre bst; ytan är skadad mellan hst och nedre bst. 13 **e** är
tydligt stunget; ett vågrätt streck går tvärs över hst. Av 22 **s** är mellersta staven borta; men
tillräckligt mycket finnes i behåll av runans övre och nedre delar, för att läsningen som **s** skall
kunna anses som fullt säker. Runan 24 är tydligt **a**, med bst endast t. v. 25—27 **run** äro ska-
dade men säkra, av 28 **a** finnes endast nedre delen av hst i behåll. 29 **a** är tydlig, med bst på
båda sidor om hst. Av följande två runor finnes nedre delen i behåll, utan spår av bst. På
det därpå följande bortslagna stycket har stått 12—13 runor. Närmast före 31—37 **ikifast** torde
ha stått **auk · at** (eller **uk · at**). Mellan 29—30 **at** och detta **auk at** har stått ett mansnamn på om-
kring 8 runor. Av 31 **i** finnes endast nedre delen i behåll. 39 **u** är icke stunget. Efter 45 **a**
är ett stycke av ytan avflagrat. Här har varit plats för skiljetecken och en runa (sannolikt **p**).
Av 51 **r** är h. bst borta. 55 är en tydlig binderuna av **a** och **s**. I 59 **n** saknas övre delen av
hst. 60 **y** är tydligt stunget. Efter 48 **r** och efter 63 **r** har (trots Bautil) aldrig funnits något
sk. — B 828: 6 **n**, 13 **i**, 17—24 **pau × risti**, 45 **i**, 53—57 **hustr**, 60 **u**. — Hermelin: 13 **i**, 17—24
[lit]u r-asta, 46—57 [p]ir · faru huāstr, 60 **u**. — Brate: 13 **e**, 17—24 [pau]n [ri]sta, 53—57 huāstr, 60 **y**.

I Peringskiölds *Monumenta Sudermannicæ* finnes ett träsnitt (i tre exemplar), som med av-
seende på inskriften ha flera avvikelser från Bautil. På ett av exemplaren finnas rättelser gjorda
(trol. av Hadorph eller Peringskiöld), det är sålunda ett korrektur. Genom dessa rättelser har
Bautils text kommit till; för övrigt är det tydligen samma trästock som har använts. Den ur-
sprungliga läsningen har varit: **auk × manstr × ropilfr × i-ua-isti × runa × a . . . ikifast × suni × sini × ir ×**
uaru × austr × in ubir × risti. Ändringen av inskriftens början **auk × manstr** till **hulmfastr** och av **austr**
till **hustr** visar att korrigeringen skett efter förnyad granskning av originalet.

Egendomligt är *Bautils pau risti*. Antingen är predikatsverbet **litu** 'läto' utelämnat eller ock
är **pau** felaktigt för **litu**. Det sista är icke uteslutet, med hänsyn till de många brister, som f. ö.
finnas i denna teckning. Anmärkningsvärt är också, att **pau** icke funnits på träsnittet från bör-

jan, utan kommit till genom en ändring å korrektorexemplaret. Med de nuvarande runresterna låter sig ett **litu** väl förena. Den inadvertens, som Bugge och von Friesen förutsätta i inskriften («Holmfast och Rodälv ristade runorna», **rist[u] runa**, fastän det i slutet säges, att »Öpir ristade», **ybir risti**), föreligger sålunda i själva verket knappast. — 46—48 **-ir**, där ett stycke av stenen är skadat, bör troligen suppleras **pir**. Det har sålunda här börjat en ny mening med det anaforiska *þeir* 'de'. Möjligt är givetvis att, såsom Brate (*Svenska runristare*, s. 99), utan suppling läsa **ir**, d. v. s. *er* 'som'; *er varu austr* blir då en relativsats: »som voro österut». Men stenyntans utseende synes snarast tala för att mellan 45 **a** och 47 **i** har funnits, utom skiljetecken, en runa. Ristningen **huāstr** är säker. Sannolikt har ristaren först ristat **hustr**, med **h** felaktigt i stället för **a**, men sedan velat rätta detta och därför på **s** anbragt en bistav för **a**. Denna tolkning förefaller sannolikare än Brates förslag, att ristaren skulle ha rättat ett ursprungligt **austr** 'österut' till *vestr* 'västerut' genom att skjuta in ett **a** mellan **u** och **s** och ändra det första **a** till **h**. Det är föga sannolikt, att ristaren från början skulle ha ristat ett felaktigt ord och sålunda varit illa underrättad om innehållet i den inskrift han skulle hugga in.

Ristningen från järnvägen i Södertälje är utförd av runmästaren Öpir, i ett från flera av hans uppländska verk känt mönster. Den har också flera från hans inskrifter kända egendommeligheter: runorna **a** och **n** med bistav endast på ena sidan om huvudstaven, skiljetecknet **!** eller **·** (*Bautils* × torde vara felaktigt), det vacklande bruket av **r** och **r** (**ropelfr**, **ybir**, **runa**), den smala runslingan. Om denna ristning påminner i ornamentiken fragmentet Sö 18 (B 774), vilket måhända också tillhört en sörmländsk runsten av Öpir. Sö 11 är även signerad **ybir · hiok · runar** men utförd i en ornamentik, som är helt främmande för den uppländske Öpirs ristningar. Med Sö 11 har Sö 7, som Brate framhållit (*Svenska runristare*, s. 107), vissa likheter.

Holmfastr och *Ingifastr* äro båda tämligen vanliga mansnamn i Sverige under vikingatid och medeltid; se E. Wessén, *Nordiska namnstudier* (1927), s. 100. Om *Holmfastr* se även nedan Sö 311—312. Kvinnonamnet (*H*)*rodælf* är det vanligaste av namnen på *-ælf*; se a. a. s. 109 och Sm 8.

309. Södertälje, Kyrkogården (nu i Östra Södermanlands Fornminnesförenings Museum).

Pl. 157.

Äldre avbildning: Brate 1897.

Hur och var detta stycke av en runsten blivit funnet, är icke känt. Det fanns vid Brates resa 1897 på gräsvallen vid kyrkogårdens norra sida. Några äldre uppgifter finnas icke. Antagligt torde vara, att fragmentet kommit i dagen vid grävning å kyrkogården. År 1925 flyttades stenen med Riksantikvariens tillstånd till Östra Södermanlands Kulturhistoriska Förenings museum, och det förvaras numera i föreningens samlingar å Torekällsberget.

Sandsten. Fragmentets höjd 0,40—0,42 m., bredd 0,54—0,59 m. Fragmentet består av mellersta delen av en runsten, vars topp och fotstycke äro borta. På v. sidan är kantslingan tämligen väl bevarad, men på h. sidan finnas endast rester i behåll.

Inskrift:

... **ṇ** + **ṗisa** + **iftir** + **bleik** + ... **a** - ...

... [*stein*] *þensa æftir Blæik* ...

»... denna sten efter Blek ...«

Till läsningen: 1 **n** är osäkert, vad bst beträffar. 5 **i** är ostunget, men 12 **e** har tydlig prick.

Blæikr förekommer som namn möjligen också i en uppländsk inskrift: L 259 Tierp (**blīkr**). Från medeltida urkunder känner Lundgren ett enstaka belägg; därjämte ingår namnet troligen i ett par ortnamn. Ursprungligen är det tillnamn ('den bleke'), och som sådant förekommer det även i västnordiska källor.

310. Södertälje.

Pl. 13: B 830.

Litteratur: B 830, L 800. — J. Peringskiöld F 1 5: 3 och 7.

Peringskiöld har »i Gneta Prästgård wid Södertellie» avtecknat tre små fragment av en runsten. Två av dem passade samman och äro på bilden i *Bautil* lagda intill varandra. Troligen ha alla tre tillhört samma sten, två ha suttit nedtill på v. sidan, nära inskriftens början, och det tredje upptill på h. sidan.

Inskrift:

... hulfastr × l-...   ... ᚱ × klefa × faþu ...
 ... Holmfastr l[et] ...   ... [æftik] Klefa, faðu[r] ...
 »Holmfast lät ...»   »... efter Kleve, fader ...»

Ett namn *Klefi* är icke känt från annat håll. Läsningen får väl med hänsyn därtill betraktas som högst oviss.

311—313. Vid gamla Turingevägen, Södertälje.

Pl. 156. Pl. 13: B 829, pl. 14: B 1144.

Litteratur: B 829, 1444, L 797, 798. — J. Bureus, Fa 6 Sudromanniæ n:r 12 (s. 243), Fa 5 n:r 521 (s. 220); Ransakningarna 1667—84; J. Hadorph, Gothlandz Laghen (1687), bl. A 3; J. Peringskiöld, Monumenta Sudermannia; P. Dijkman, Historiske Anmärkningar (1723), s. 17, 142 f.; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 329 f.; Brocman IW, s. 222; E. M. Fant, Samling om Södermanland (hs S 113 i Uppsala Univ.-Bibl.), bl. 36, 44; R. Dybeck, Runa (fol.) 1 (1865), s. 87; O. Hermelin, Öknebo härad, s. 74 f., 77, 79, 88, 115, 125, 127; G. Hallström i Fornvännen 1931, s. 260; O. von Friesen, Runorna (1933), s. 197.

Äldre avbildningar: Peringskiöld a. a. (osignerad teckning och träsnitt); Hadorph a. a., B 829, 1144 (osignerad); Hermelin a. a.; Brate 1897 och 1908 (ATA); I. Schnell (1928, ATA); von Friesen a. a.

Ristningarna befinna sig å den lodräta bergväggen invid södra sidan av Gamla Turingevägen, kort efter det att denna i en brant backe nått högsta punkten av den skogklädda bergshöjden V om staden.

De voro kända redan av Bureus: »Wed telge sönan Turinge vägen i ett bergh». I *Ransakningarna* finnas följande noggranna uppgifter: »Vthi et bergh wäster om Staden wedh Turinge wäghen på wänster Sijdan nahr man Reser ifrån Staden, strax första Skougzbacka på et slätt bergh hardt wed wägen finnes uthugget et aflongt Bäläte medh monga runa bokstäffuer kring; alt såsom det finnes wedh Allmännewägen, haffua Resandhe män mossan afrijffuit, och bookstäffuerne medh rödh Creta illuminerat.» I brev till E. M. Fant 1799 meddelar M. Boman att på det så kallade Källberget mellan Prästgården [Gneta och Staden finnes] en Runeskript inhuggen, som skal ge tilkänna, hwad tid landzwägen derförbi blifwit först uptagen, som är allmänna wägen mellan S. Telje och Mariefred.»

»Klippan, hvari ristningarna äro — en afsats i berget, med lodrät vägg —, var för några år sedan i fara att bortsprängas af en företagsam Telgeborgare. Början gjordes verkligen genom

några grofva styckens skiljande och borttagande från klippan, men då kommo någre emellan, deribland jag, och ofoget upphörde» (R. Dybeck 1865). Samma händelse omtalas av Hermelin: »Såväl denna ristning [ulven längst till höger] som ock runristningen skulle tvifvelsutän hafva blifvit bortsprängd för ett par år sedan, om icke egaren till Widbynäs Herr Elgenstierna vid förbiressan märkt den fara hvare fornminnet sväfvade och afstyrt den redan påbörjade sprängningen.»

Omedelbart ovanför ristningarna är en naturlig avsats i berget. Den kallas för »Bullers säng», efter prosten i Södertälje Mårten Buller († 1730), som säges ha brukat använda den som viloplats.

De båda runristningarna ligga tätt intill varandra, tydligen utförda samtidigt och av samme man. På grund av den för ristning användbara bergytans form har den vänstra blifvit något mindre. Längst till höger finnes bilden av ett springande djur, en hund eller en ulv. Den har först uppmärksamats av Hermelin. Vad ristaren haft för mening med denna bild, är svårt att avgöra; måhända har han blott velat pryda den tomma ytan eller kanske därjämte velat hindra andra att använda den lediga platsen för en tredje minnesinskrift.

Hela den ristade ytan är 2,30 m. bred. Den vänstra ristningen (Sö 311) är 1,20 m. hög, 0,80 m. bred, den mellersta (Sö 212) är 1,55 m. hög, 1,04 m. bred. Stenen är ganska knottig och ojämn. Ristningslinjerna äro delvis tämligen tydliga, men delvis mycket svårlästa. Särskilt gäller det om den vänstra ristningen. Upptill är runslingan på båda ristningarna skadad genom nötning.

Inskrifter:

Sö 311:

hulfastr + lit + braut + rupia + aftr + ik----þi + muþ-r + sina + ku-- + -r-a ... || + sina +
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50

Holmfastr let braut ryðia æftir Ingi-, móður sina [goða] . . . sina.

»Holmfast lät rödja väg efter Inge-, sin goda moder . . .»

Sö 312:

hulfastr lit × braut × ryþia × auk × bro kiara iftir gam-- × faþur × sin × sum × byki : nesby × kuþ ×
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65

hialbi ant hans || aystain
70 75 80 85

Holmfastr let braut ryðia ok bro gærra æftir Gam[al], faður sinn, sum byggði Næsby. Guð hialþi and hans! Östeninn.

»Holmfast lät rödja väg och göra bro efter Gammal, sin fader, som bodde i Näsby. Gud hjälpe hans ande! Östen [ristade].»

Till läsningen: Sö 311: De första runorna, 1—7 **hulfast**, skola läsas från h. till v., med bakvända runor. Efter den korsande slingan av koppelornamentet kastas riktningen om, och läsningen sker sedan i återstoden av inskriften i vanlig ordning, från v. till h. Runan 8 **r** står sålunda upp och ned, i förhållande till det föregående, men rättvänd till det följande. Icke stungna äro 10 **i**, 18 **u**. 22 **a** är tämligen säkert. Bst i 25 **r** skönjas endast svagt. Fr. o. m. 26 **i** är inskriften svårläst. Tämligen säkra äro 26—27 **ik** och 32—33 **þi**; av 26 **i** finnes dock endast övre och nedre delen i behåll, mellersta delen borta i en naturlig fördjupning. Resterna av övriga runor låta väl förena sig med läsningen **ikikirþi**. Svagast är bst i 31 [**r**], där flera möjligheter äro tänkbara (**l**, **þ**, **u**, **t**). Tredje runan i namnet kan icke ha varit **u** (Bautil). I det följande ordet äro fullt säkra 35 **u** och 38 **r**. Runan 34 gör först intryck av **k**, med v. bst upp-

dragen till slinglinjen; men de nedre bst äro måhända icke ristade (eller felristning). 36 är sannolikt **p**, men även **l** vore tänkbart, däremot icke **k** (Bautil). 37 är skadat genom en naturlig avsats i stenen. Sk efter 38 har vertikalstrecket ovanligt långt, och läsningen som en runa **n** eller **i** är förklarlig, ehuru säkerligen ej riktig. 39 **s** har nedre stapeln bågböjd, vilket förklarar Bautils **u**. De följande runorna 40—44 **ina + ku** äro förhållandevis tydliga. Däremot är det följande inom slingan mycket skadat, och knappast något är längre läsbart. Det sista ordet + **sina** +, som står mellan rundjurets huvud och ytterslingan t. v., är tydligt.

Sö 312 är betydligt bättre bevarad. Icke stungna äro 10, 33, 49 **i**, 28, 56, 63 **k**. Stungna äro 18, 55, 62, 80 **y**, 59 **e**, troligen också 38 **g**. 38—40 **gam** torde få anses säkra. Av 40 **m** är dock den h. bst mycket otydlig. Av runorna 41—42 finnas endast svaga rester. 54 **b** är omvänd. Bst i 58 **n** står nästan vinkelrätt mot hst. I 59 **e** finnes ett brett, tämligen rakt streck mitt över hst; dock knappast **a**, utan **e**. 60 **s** är omvänt, enda gången i de båda ristningarna. Den v. stapeln fortsätter uppåt till övre slinglinjen i ett mot h. något böjt streck; dock sannolikt icke ristat. Mellanstapeln är tämligen tydlig, och läsningen som **s** måste anses mycket sannolik. Runorna i sista namnet, 79—85 **aystain**, äro svaga men dock tämligen säkra.

Äldre läsningar: Sö 311 har tydligen redan på Burei tid varit mycket svårläst. Bureus anför endast inskriftens början; i renskriften F a 5 finnes ej heller denna medtagen.

𐌺𐌹𐌹𐌹𐌹𐌺 + 𐌹𐌺 + 𐌲𐌹𐌹𐌹𐌹 + 𐌹𐌹𐌹𐌹𐌹 + 𐌹𐌹𐌹𐌹𐌹 +

Det första namnet har han ej lyckats tyda. Han har ej upptäckt, att runorna här stå omvända. 𐌺 motsvarar tydligen 2 **u**, 𐌹 4 **f**; 8 **r** har han icke sett. — I Peringskiölds *Monumenta Sudermanniae* finnes en teckning och ett med denna överensstämmande träsnitt. Läsningen är här:

ikifastr + lit + braut + rupia + if-t × ikui + i-pi nukurn uina + kuna ... uask | sina

Namnet **ikifastr** har framkommit därigenom att första och tredje runorna ha lästs utan bst, hela runföljden från v. till h., med **f** och **t** stupade. — I Hadorphs *Gothlandz Laghen* och i *Bautil* finnes samma träsnitt, men med ändringar i inskriften, troligen av Hadorph själv: 1—8 **hulfastr**, 22—50 **aftr × ikiul × i · epi × auk · ura × uina × kuna uk × uaska**. Hadorph ger härav följande tolkning: »Hulfaster lit Braut Rudia. Det är: Skogen och vägen rödia. effter Ingel i Ede, det är Tällie, ty alla trånga orter, som liggia emellan 2 Siöar kallas Edh, auk Wra wini köna auk waska. Det är: effter våra ädleste och sköneste Wänner.» — Dybeck fann inskrifterna »ytterst svårläste»; »åtskilligt — *Bautils Ikul i Epi* och *uk uaska* — fanns så förvittradt, eller snarare bultadt, att det icke kunde läsas». — Hermelin: 1—8 **hulfast** (**r** »finnes icke»), 22—50 **aftr × ikiui · huk + urm + uina + kuna + ru · sal**. Han tolkar inskriften sålunda: »Hållfast lät rödja väg efter (till själalisa för) Yngve. Orm högg (runorna för att, eller, må han) kunna vinna ro (för) sin själ.» — Brate har tre gånger undersökt inskrifterna (1896, 1897, 1908). Han konstaterar, att »den mindre vänstra slingans inskrift är flerstädes i hög grad otydlig». Början är emellertid säker: **hulfastr lit + braut + rupia + aftr**; 8 **r** är dock otydlig, 18 är **y** (1896, 1897) eller **u** (1908). Det följande har han läst på olika sätt: **ikikerpi + hrpura uina kuin + uiaska** (1896), **ikikirpi + auk × iṛṇ × uina kuja + uja** (1897), **ikikirpi + hus-r- sina ku-- u-aška** (1908). 26—33 **ikikirpi** »torde böra betraktas som ganska sannolik läsning». 34—36 »ser att börja med ut som **hrp**, men det kan vara möjligt, att *Bautil* har rätt i att läsa **auk**» (1896); 34 »gör intryck av att vara **h**», 35 **u** »är fullt säker», 36 »ser närmast ut att vara **k** men skulle också kunna tänkas vara **s**» (1908). 37 gör »närmast intryck av **p**», men »är kanske helt enkelt **i**», 38 säkert **r**, det följande sk. är enligt Brate en runa, **i**, **a** eller **n** (1896). 39 är »rätt klar **s**», 40—42 **ina** »matta men säkra». Då 39—42 alltså är ack. sg. fem. **sina**, måste det föregående ordet »beteckna Ingegärd i hennes förhållande till Holmfast. Jag förmodar därför, att [34—39] varit **husfro**, fsv. *hūsfrō*, en av de många formerna av ordet *hustru*» (1908). 43—44 **ku** klara, 45 troligen **i**, 46 tämligen tydligt **a** (1896);

om de båda runorna efter 43—44 **ku** kan ingenting med visshet sägas (1908). 47 **u** »fullt klar» (1896, 1908), 49 **a** »fullt tydlig» (1896), »någorlunda säker» (1908). »På den följande gropiga delen av slingan är det möjligt att läsa **ska**, och väl ännu en staf, men någon säkerhet för denna läsning finnes icke» (1896); 50—51 **sk** »mycket osäkra», 52 **a** »däremot rätt tydlig» (1908). Med tvekan förmodar Brate här **uinasta**, fsv. *vænasta*, varigenom han får följande tolkning av inskriftens slut: »efter Ingegärd, sin husfru, sin vänaste maka» (1908). — von Friesen: **hulfastr** × **lit** × **braut** × **rupia** × **afti**[**r**] **igik**<**i**>**rpi**(?) × **mupur** × **sina** [×] **kuþ**[**a**] × **hu** . . . || × **sina** »Holmfast lät röja väg till minne av sin goda mor Ingegärd . . .»

Sö 312: Bureus; 1—8 **hulfiatr**, 18 **y**, 22—24 **i** × **uk**, 33 **a**, 38—42 **kair**, 54—62 **byki nuiby**, 66—78 **mial** + **hiat**---**sial**. — Teckning och träsnitt i Peringskiölds *Mon. Sud.*: 1—8 **hurfastr**, 18 **u**, 33 **i**, 38—42 **kimi**, 56—62 **bukiauiby**, 66—78 **hialbi** × **ant** ×; de båda sista orden saknas. — Härmed överensstämmer träsnittet hos Hadorph och i *Bautil*, med undantag av att 38—42 rättats till **gamu** och 54—62 till **bukin** × **uiby**. — Dybeck: **nuiby** »utdömmar jag, och sätter i stället **nesby**, nu en torplägenhet en fjerdingsväg härifrån under Hanstavik, för icke länge sedan en by». — Hermelin; 3 **i**, 18 **y**, 33 **i**, 38—42 **kamu**, 54—62 **buki finesby**, 72—78 **ant has**. — Brate: 3 **i**, 18 **y**, 33 **i** eller möjligen **a**; 38—42 **gair** (men »det måste medgivas att den gamla läsningen **gamu** är fullt möjlig»); 54—62 **byki : nesby**; 72—78 **anta** (1896), **anta rns** (1908); 79—85 **austar** (1896, 1897), **austain** (1908). — von Friesen: 3 **i**, 18 **u**, 33 **a**, 38—42 **gai**[**r**?], 54—62 **bykinesby**; 75—78 **hans** och 79—85 **aystain** saknas.

Utom **sina** här anförda läsningar av Sö 312 och Sö 311, som han betecknar som n:r 1 och 3, har Bureus i *F a* 6 en inskrift n:r 2 av följande utseende:

P H I I I I H R I T T N
5   10   15

Sedan har med grönt bläck följande rättelse gjorts: 5 till **r**, 6 till **h**, 9 till **k**, 12 till **u** och 15 till **r**. Möjligen är detta vad Bureus trott sig kunna se i den svårlästa senare delen av Sö 311.

Holmfast har sålunda låtit rista den ena inskriften till minne av sin far, den andra till minne av sin mor. Föräldrarnas namn ha troligen varit *Gamall* och *Ingigerðr* (eller *Ingifriðr*). Därjämte har han till föräldrarnas minne låtit rödja väg och göra bro. Den genom skogsmarken brutna vägen måste vara densamma, som ännu i dag består, Gamla Turingevägen. Den leder västerifrån, från Turinge-trakten till Södertälje, som på 1000-talet var en viktig hamn både vid Mälaren och vid översta spetsen av Mörköfjärden. Mot väster sänker sig terrängen, och efter ungefär 1 km går vägen ett stycke över låglänt mark, som under vikingatiden sannolikt har varit sank. Möjligen är det här, som Holmfasts bro har legat, och väl sannolikt i själva den vägbana, som ännu användes.

Ortnamnet i Sö 312 har Bureus läst och tolkat som **nuiby**, Nyby, Hadorph (Dijkman och Celsius) som **uiby**, Viby, »nu kallat Wijbyholm». Dybeck är den förste som läst **nesby**, vilket säkerligen är riktigt. Den plats, som härmed avses, är utan tvivel Näsby i Västertälje sn, vid sjön Måsnaren, omkring 3 1/2 km V om runristningarna (*i nesby* 12/1 1494). 1550 funnos i *Näsby*, *Teliebo Soknn* 2 bönder, »Frelsis Landbor» (Södermanlands Handlingar 1550, nr 6), 1585 2 frälsehemman och 1 »arff och egitt torp» (ibid. 1585, nr 10). Numera hör Näsby, sammanlagt 2 1/4 mantal frälse, under säteriet Hanstavik. På platsen finnes endast ett torp, som bär den forntida byns namn.

Mansnamnet *Holmfastr* har varit tämligen vanligt i Sverige under vikingatiden (E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 100). Anmärkningsvärt är, att det möter på ej mindre än fyra av de sex runristningarna i Södertälje (Sö 308, 310, 311 och 312). Omöjligt är icke, att *Holmfastr* i Sö 311 och 312 kan vara identisk med *Holmfastr* i Sö 308, fastän de befinna sig vid helt skilda

utfartsvägar från staden. Ristningarna vid Turingevägen, som Holmfast låtit utföra över sina föräldrar, äro i så fall äldre än den som han tillsammans med sin hustru Rodälv har låtit Öpir hugga in i flyttblocket vid järnvägen. Däremot kan Sö 310 ej avse samma person som Sö 312, eftersom faderns namn i de båda ristningarna är olika.

Även *Gamall* hör till de tämligen väl belagda mansnamnen i inskrifternas namnförråd. Det förekommer på Sö 359, på Öl 37 och i följande uppländska inskrifter: L 166 Kroksta, Åkerby sn, L 210 Sällinge, Danmarks sn, L 371 Glia, Bromma sn, L 475 Räcksta, Angarns sn, L 558 Lövhölm, S:t Olovs sn, L 651 Hagby, Täby sn, L 781 Bergby, Simtuna sn, D II 20 Såsta, Täby sn. Det är känt också från medeltida urkunder, såväl i Sverige som i Danmark och Norge.

314. Torshälla kyrka.

Pl. 157.

Litteratur: Notis i Eskilstunakuriren ⁷/₈ 1911.

Äldre avbildningar: S. Wallin 1911 (ATA); Brate 1916 (ATA).

Runstenen, som endast är ett fragment, befinner sig i korets södra yttervägg, invid marken, så att en del av ristningen är övertäckt av jord. Den upptäcktes år 1911, vid kyrkans restaurering.

Ljusgrå granit. Längd 0,85 m. Ristningen är tydlig.

Inskrift:

. . . : **raisa** : || : **at · kakr** : **b** . . . **tan**

. . . *raisa at kakr, b[roður]* . . .

». . . resa (stenen) efter **kakr** (sin) broder . . . »

Tolkningen av namnet **kakr** är högst osäker. Ett mansnamn **kakr** är känt från en runinskrift i Östergötland, Ög 135 (ack. **kak**), och två i Uppland, L 752 Bodarne, Fittja sn (nom. **kakr**), L 173 Skuttunge kyrka (ack. **kak**). Brate sammanställer det med fsv. *Kagus* (*SD* 1, s. 79) och *Kakir* (*SD* 3, s. 88) och återger det som Kag. Man kunde för runnamnens vidkommande också tänka på ett *Gagr*, egentligen ett tillnamn, 'den bakåtböjde, med högrest, bakböjt huvud' (jfr no. *gag*) eller 'den stolte, obetänksamme, näsvisse' (jfr sv. dial. *gag*). Anmärkningsvärd vore i varje fall här nominativformen i stället för väntad ackusativ; jfr ovan Sö 222. Då härtill kommer, att inskriften har **r**, icke **ṛ**, kan man kanske snarare förmoda en felskrivning för **kakar**, vilket kunde vara ack.-form av ett *Gagarr*. Ett motsvarande tillnamn är känt från västnordiskt område (Lind), och det är utan tvivel identiskt med appellativet *gagarr* 'hund'.

De sista tre runorna **tan** kunna möjligen vara en rest av ett *nytan*, ack. av *nytr* 'dugande, rask', som attribut tillagt ett föregående *broður sinn*.

Torshälla kyrka.

I *Ransakningarna* finnes följande uppgift om runstenar i Torshälla kyrka: »Vthi Kyrckian finnes een graffsteen fram i Höghchorett medh Runeskrifft, hwar under säges een Munck wara begraffwen. Finnes och uthan för Kyrckedören een gammal söndergångin graffsteen med Runebokstäffver.»

De båda stenarna torde tämligen snart ha försvunnit, ty de omtalas icke i senare beskrivningar över Torshälla kyrka.

J. H. Schröder hade, enligt R. Dybeck (*Runa*, fol., 2, 1874, s. 21; *Anteckningar om Thors-hälla socken*, 1863, hs i ATA), uppgivit, att i Torshälla kyrka skulle finnas ett runstensstycke med runorna **stu**. Det hade förgäves eftersökts av Dybeck.

315. Sundby, Dunkers sn, Villåttinge hd.

Pl. 216.

Hösten 1934 påträffades vid rivning av grunden till ett svinhus i Sundby mellangård ett stycke av en runsten, sittande med runorna utåt. Huset var enligt uppgift byggt efter laga skiftet 1868. Ytterligare delar av runstenen ha eftersökts, men förgäves.

Granit. Fragmentets storlek 0,65 × 0,62 m. Fragmentet har tillhört en mycket stor runsten; det har haft sin plats nedtill i mitten och på högra sidan. Inskriftsytan är nött men dock tämligen tydligt läsbar.

Inskrift:

beilir : auk . . . þ : hialb . . . auk : gus : moþir .

Bæilir(?) ok . . . [Gu]ð hialp[i] . . . ok Guðs moðir.

»Bele och . . . Gud hjälpe . . . och Guds moder.»

Namnet *Bæilir* är f. ö. okänt. Kan det möjligen vara identiskt med det mansnamn (ack.) **begli**, som är belagt Sö 96 men annars är obekant?

316. Vadsbro, Dunkers sn, Villåttinge hd.

Litteratur: Ransakningarna 1667—84; C. F. Georgii och J. D. Falckman, *De paroecia Dunker* (dissertation, 1769), s. 22; R. Dybeck, *Runa* (fol.), 2 (1874), s. 20.

I Falckmans dissertation 1769 om Dunkers socken finnes följande uppgift om en runsten: »Unus tantum in silva Vadsbroënsi hodie reperitur lapis, litteris Runicis signatus, cuius eversa et diffracta adhuc videntur frusta; dolendum tamen est ipsos cippi, licet integri, characteres, quod musco obducti essent, nemini, quoad rescire potui, fuisse lectos.»

Med ledning av denna uppgift har Dybeck sökt inskriften och påträffat den, sönderslagen och i ett starkt vittrat tillstånd: »En redan under våren [1875] af en bekant i Malmköpings-trakten mig meddelad underrättelse att den under många år af oss förgäfves sökte runstenen i Dunkers socken ändtligen funnits föranledde ett besök der. På ett dyigt ställe i tjocka skogen, som sades höra till Vadsbro, sågos nu fyra stenstycken, af hvilka två egde några mycket vittrade runor mellan svaga slingor, det ena: . . . **auk · suain · au(k) · iak** . . . samt det andra: . . . **sun · þurbiu** . . . **· kul** . . . — Å de andra styckena återstodo blott några än svagare slingor och delar af ett kors. En lång färd för ett mindre märkligt fynd! Jag hade väl kunnat börja leta efter en annan hittills ej håller närmare granskad runsten, hvilken i en handling från 1600-talet uppgifves vara å Fagerheden, i fråga varande socken, men tanken på de många tidsödande och dock fåfänga spaningar, hvilka jag, som nämndt är, redan anställt i trakten och nu för tiden hvarken kan eller bör fortsätta, jämnte en föresväfvande glimt af möjligheten att de två uppgifne stenarne kunde vara en och samme, häjdade mig.»

Den uppgift från 1600-talet, som åsyftas av Dybeck, är följande i *Ransakningarna*: »Men

på Kappelle-Backa som är en Åås, seendes uth som en Muur och ligger på Fagerheeden wid Hije Måssa ute med Landzwegen, har fordom stått En Steen medh Runske bookstäfwer beskrifwen, hwilken nu är sönderslagen att man ingen rättelse om skriftens inhåld fatta kan.»

317. Öja backe, Flens sn, Villåttinge hd.

Pl. 13: B 826.

Litteratur: B 826, L 911. — Ransakningar 1667—84; J. Peringskiöld, Mon. Sud.

Avbildning: Peringskiöld a. a. (och B 826).

I *Ransakningarna* lämnas följande uppgift: »Opå Öya Backe finnes ehn Runestehn mz Skriff opå, och några långa Vprättade Steehnar». Stenen har avbildats av Peringskiöld; platsen uppges vara: »Emellan Lijdh och Öija i Fleen Sochn»; i *Bautil*: »Öya Backa». Senare uppgifter saknas, och sannolikt är stenen förkommen.

Toppen av stenen var avslagen, då Peringskiöld gjorde sin teckning. Stenens höjd var ungefärligen 1,50 m., bredd 0,80 m.

Inskrift:

: sikeuatr : ri . . . . in : at : sun sin : olaf

Sigvatr r[æisti stæ]in at sun sinn Olaf.

»Sigvat reste stenen efter sin son Olov.»

Mansnamnet *Sig(h)vatr* är tämligen riktigt belagt; se ovan Sö 1, 26, vidare Öl 41, L 1632 Uglums kyrka, Västergötland, och följande uppländska inskrifter: L 157 Forkarby, Bälunge sn, L 285 Bro, Edsbro sn, L 79 Ingle, Tibble sn, L 461 Lindö, Vallentuna sn, L 465 Mällösa, Vallentuna sn, L 511 Ånsta, Skepptuna sn, L 591 Ösbygarn, L 651 Hagby, Täby sn.

Anm. I *Bautil*, s. 234 finnes under »Fleens Sockn» som nr 827 upptagen bilden av runstenen Sö 306. Tydligt beror det på felläsning av namnet Slem, d. v. s. Salem. — Enligt en äldre, osäker uppgift skulle en mycket skadad runsten ligga som tröskel i Öja.

318. Sund, Helgesta sn, Villåttinge hd.

Pl. 158, 159. Pl. 13: B 825.

Litteratur: B 825, L 914. — J. Peringskiöld, Monumenta Sudermannicæ; N. R. Brocman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 244; R. Dybeck, Svenska runurkunder 2 (1857), s. 10; E. Brate och S. Bugge, Runverser (ATS 10:1), s. 190 f.

Äldre avbildningar: Peringskiöld a. a. (och B 825); Dybeck a. a. (pl. 53 b); Brate 1904 (ATA).

Runstenen stod enligt Peringskiöld »på Sundz backa wid Bågen Siön». Om dess senare öden är ingenting bekant. Vid 1800-talets mitt var den sönderslagen i flera delar, och dessa voro inlagda i grunden till ett svinhus. Då Dybeck 1856 besökte platsen, visade en gammal man honom ett stycke med runorna **turukn**, och efter ytterligare något sökande fann han toppstycket med inskriften **þi × i × bagi × harmtaup × mukin × gup × hial**. Dybeck avbildar endast detta senare stycke, och egendomligt nog tycks han ej ha observerat, att på det andra stycket fanns utom runorna **turukn** även inskriftens slut **bi + ant + paira + auk + gus + mopir**. År 1898, då Brate första gången besökte Sund, lågo de båda fragmenten fortfarande kvar i grunden till svinhuset, med inskriften på stenens vänstra sida synlig. Brate ombesörjde, att de blevo framtagna, varvid även framsidans

inskrift kom i dagen. Ett par år senare blevo tre andra stycken anträffade på samma plats, och därmed var hela stenen återfunnen och räddad. De fem styckena lades upp på en kulle S om gården, troligen den plats där stenen ursprungligen har stått. Här restes den ånyo år 1931, sedan de olika delarna blivit hopfogade med stenkitt.

Ljusgrå granit. Höjd 2,74 m., största bredd 1,28 m. Stenens tjocklek är på den vänstra, runristade sidan omkring 0,60 m. Ristningen har delvis blivit svårt skadad, särskilt utefter framsidans v. kant. I fogarna mellan de olika styckena ha större eller mindre skärvor av stenytan slagits bort. Men ursprungligen har ristningen varit djupt huggen, och den är tydlig på de bevarade partierna.

Av ristningens ornamentala delar utanför runslingan äro rundjurets huvud och stjärt väl bibehållna, men korset är illa medfaret. Ett ovanligt och anmärkningsvärt drag är att rundjurets huvud och stjärt med tillhörande tofsar äro utförda i halvrelief.

Inskrift (med det inom [ ] tillagt efter B 825):

Framsidan:

+ **ku**[**fin**]**kr** [+ **au**]**k** + **hulmkair** + **li**[**tu** · **raisa** + **sta**]**in** + **at** [+ **ur**]**aip** + **faþur** + **sin** [+ **a**]**uk** + [**at**] + **uiborg** ·
                   5   10   15   20   25   30   35   40   45   50   55
syð[**tu**]**r** [+ **sin**]**a** · **han** +
                   60   65   70

Vänstra sidan:

turukn[**a**]**þi** + **i** + **bagi** + **harmtaup** + [**mukin** + **gub** + **hial**]**þi** [+] **an**[**t**] + **þaira** + **auk** + **gus** + **mopir**
                   75   80   85   90   95   100   105   110   115   120   125

Ky[l]fingr ok Holmgæirr letu ræisa stæin at Vræið, faður sinn, ok at Viborg, systur sina. Hann drunknaði i Bagi, harmdauð mykinn. Guð hialpi and þæira ok Guðs modir!

»Kylving och Holmger läto resa stenen efter Vred, sin fader, och efter Viborg, sin syster. Han drunknade i Båven, en mycket sorglig död. Gud och Guds moder hjälpe deras själ!»

Till läsningen: Icke stungna äro 1, 6, 15 **k**, 2 **u**, 20, 46 **i**. Däremot tydligt stungna 58, 84, 119 **g**, 60 **y**. I 79 **þ** finnes en djup, rund prick, som förefaller vara säkert huggen.¹ I 2 **u** saknas nedre delen av bst, på grund av skada i stenytan. Av 3—5 **fin** finnas endast rester i behåll, däremot nästan fullständigt 6—7 **kr**. Av 36 **r** finnes endast nedre spetsen av bst kvar, av 52 **t** h. bst. Egendomligt är 57 **r**: ett tydligt **u** (fullständigt lika t. ex. 12, 43 **u**), med ett streck snett över bst, liknande bst i **n**. Säkerligen är detta korrektur: ett felristat **u**, rättat till **r**. 61—64 **stur** äro skadade, men av 61 **s** och 64 **r** dock alla väsentliga delar i behåll. Av 65—68 **sina** finnes endast h. bst av 68 **a**. Av 77 **n** finnes endast v. bst, 78 **a** är helt borta. Övre delarna av 106—109 **bi an** äro avslagna, 110 **t** är helt borta. Inskriften på vänstra sidan saknar ramlinjer. Liksom ofta annars, då detta är fallet, ha runorna vid ristningen fått onormala former. Särskilt ha bistavarna blivit alltför stora (t. ex. 72, 90 **t**, 86 **h**, 87, 91 **a**, 119 **g**, 118 **k**, 79, 93 **þ**). Bst i 119 **g** står på v. sida om huvudstaven; runan är sålunda omvänd. — Peringskiöld: 84 **k**, 86—93 **marmlaup**, 95 **u** är omvänt (liksom 119 **g**), 99 **g** är tydligt stunget (liksom 58, 119 **g**, 60 **y**). — Dybeck: 84 **g**, 86—93 **harmtaup**, 99 **g**.

1—7 **kufinkr** är utan tvivel samma namn som förekommer på tre uppländska runstenar, tecknat **kulfikr** L 488 Kimsta, Skånella sn, **kulfinkr** L 540 Norslunda, Norrsunda sn, och **kylfinkr** L 556 Bromsta, Odensala sn, väl också på Skee-stenen i Bohuslän: **kilfihr** (S. Bugge i *Aarbøger* 1906, s. 148). Till utelämnande av l-runan framför **f** finnas flera motstycken; se Brate o. Bugge, *Runverser*. s. 143. Någon motsvarighet till detta runsvenska mansnamn är emellertid icke känd i det medeltida namnförrådet i Sverige, och icke heller från Norge eller Island. Det kan därför icke med full säkerhet tolkas. Föga sannolikt synes vara, att det är en avledning på isl. *Gylfi*

¹ Om dylika »punktörnerade» runor se R. Kinander i *Smålands runinskrifter*, s. 14 f.

eller fsv. *Golve*, *Gulve*, eller att det, såsom Bugge föreslår, kan vara besläktat med mansnamnet *kufi* L 903, 1405, 1409. G. Storm har, efter anvisning av Bugge, i uppsatsen *Kylfingerne i Egils saga* (i: *Akademiske afhandlinger til S. Bugge*, 1889, s. 73 f.), sammanställt namnet på de uppländska runstenarna med appellativet isl. *kylfingar* i Egils saga (kap. 10). Det berättas där om den färd, som Þóroldur Kveldulfsson på Harald Hårfagers uppdrag företog från södra Hålogaland upp i lappmarkerna för att driva handel med lapparna och å den norske konungens vägnar uppbära »finnskatten». Därunder stötte han uppe på fjället samman med *kylfingar*. Dessa hade kommit österifrån, säges det, och de drevo ävenledes handel med lapparna. Torulv dräpte nära hundra av dem och tog ett stort byte. Kylfingarna utgjorde sålunda en stor expedition, ute i samma syfte som Torulvs egen och norrmännens konkurrenter om handeln och inflytandet bland lapparna. Enligt Storm betecknar dessa *kylfingar* i Egilssagan sveakonungens sysslomän bland lapparna i Nordskandinavien, föregångare till medeltidens birkarlar.¹ Av flera forskare har vidare Egilssagans *kylfingar* sammanställts med namnet Κούλιγγοι, som förekommer i ett par bysantinska urkunder från senare delen av 1000-talet vid sidan av Ρῶς och Βάραγγοι som beteckning för kejsarens nordiska legotrupper.² Detta Κούλιγγοι återigen är uppenbarligen identiskt med beteckningen *kolbjager* (КОЛБАГИ) i den ryska lagen från 1000-talet (»Russkaja Pravda»). Liksom i de bysantinska källorna Κούλιγγοι och Βάραγγοι förekommer här *kolbjager* i kombination med *varjager*, varingar. Både *kolbjager* och *varjager* åtnjöto vissa juridiska företräden framför den övriga befolkningen: en *varjag* eller en *kolbjag* behövde endast avlägga ed, då andra måste styrka sitt käromål med vittnen. Av stort intresse är, att i den ryska rättsboken såväl *varjager* som *kolbjager* uttryckligen betecknas som hedningar. Att det ryska *kolbjag-* (< **kūlbæg-*) och det bysantinska Κούλιγγοι skola härledas av det nordiska *kylfingar* har först uttalats av P. A. Munch.³ Det har sedan bekräftats av ett stort antal slavister och kan numera betraktas som ett säkert faktum.⁴ De ryska och bysantinska källornas förbindelse av *kolbjager*, Κούλιγγοι, med *varjager*, Βάραγγοι, tyder likaledes bestämt på att det är män av nordiskt (svenskt) ursprung som avses. Ordet *kylfingar* ingår också, såsom F. Miklosich har visat⁵, i några ryska ortnamn i trakten av Tichvin och Pskow, sålunda på ömse sidor om Novgorod, vittnande om en nordisk bebyggelse under vikingatiden. Härmed bör sannolikt sammanställas, att *Kylfingaland* i en liten världsbeskrivning, som i något växlande form ingår i tre isländska handskrifter, omtalas som ett annat namn på *Garðaríki*: *Kylfingaland*, þat kollum vér Garðaríki.⁶ *Kylfingar* uppträda sålunda under vikingatiden som svenska köpmän och skattekrävare i Lappmarkerna, som kolonister och privilegierade medborgare i Novgorod och vid varingarnas sida som kejsarliga legotrupper i Konstantinopel. Den ursprungliga innebörden av ordet är emellertid i flera avseenden oklar. Tyvärr få vi ingenstädes någon upplysning om vari skillnaden har bestått mellan varingar och *kylfingar*; båda äro i de grekiska urkunderna etnografiska beteckningar, sidoordnade med exempelvis franker och saracener. Formellt är *kylfingar* utan tvivel en avledning av isl. *kolfr*, fsv. *kolver*, m., som

¹ Jfr även A. Schück, *Studier rörande det svenska stadsväsendets uppkomst och äldsta utveckling* (1926), s. 81. P. A. Munch antog, liksom senare också A. Bugge (i: *Nordisk tidskrift* 1906, s. 582), att *kylfingar* i stället ha varit skattekrävare från Novgorod.

² *Bibliotheca Graeca Medii aevi*, ed. K. N. Sathas, 1 (1872), s. 53, 64.

³ *Det norske folks historie* 1: 1, s. 487.

⁴ Se bl. a. V. Thomsen, *Ryska rikets grundläggning genom skandinaverna* (1882), s. 112 (*Samlede afhandlinger* 1, 1919, s. 386): »Ryska *kolbjag*, benämning på en viss del af den nordiska befolkningen i Ryssland... = fornnorska *kylfingr* (Egils saga 10); sannolikt egentligen benämning på den lägre allmogen eller landtbefolkningen, som i forntiden blott var beväpnad med klubba (*kylfa*).»

⁵ F. Miklosich i *Archiv f. slavische Philologie* 10 (1887), s. 3 f.; se även M. Vasmer, *Wikingersspuren in Russland* (i: *Sitzungsberichte d. Preussischen Akademie d. Wissenschaften, Phil.-Hist. Klasse*, 1931), s. 13, 15 (659, 661). Jfr om *varjager* i ryska ortnamn i Novgorod-området R. Ekblom i *Archives d'Études Orientales* 11 (1915).

⁶ *Alfræði íslenzk* 1, utg. av K. Kålund, 1908, s. 8.

vanligen betyder 'pil', eller möjligen av isl. fsv. *kylfa*, f., 'klubba'. Ordet kan alltså ha betytt 'bågskyttnar' eller 'klubb-beväpnade män'. Emellertid har redan Munch¹ fäst uppmärksamheten på den betydelse isl. *kolfr* har i sammansättningen *hjúkolfr* 'Samling, Sammenkomst af flere Mennesker i et Hus til selskabelig Glæde'. Han vill tolka *kylfingar* ur det enkla *kolfr* i en likartad betydelse; efter den klubb eller budkavle, som användes för att sammankalla medlemmarna, fick ordet självt betydelsen 'sammankomst, gille, förbund'.² Samma mening har uttalats av K. B. Wiklund³, och den har nyligen med nya skäl hävdats av slavisterna A. Stender-Petersen och R. Ekblom.⁴ — Vad nu det fornsvenska personnamnet *Kylfingr* angår, kan det givetvis vara ett ursprungligt tillnamn, 'mannen med pilarna, pilskytten' eller 'mannen med klubban, klubb-bäraren', men det kan också — såsom Storm menar — närmast utgå från folkbeteckningen *kylfingar*, sålunda betyda 'en av kylvingarna'. I så fall har *Kylfingr* som mansnamn en parallell i runstenarnas *Væringr* (Ög 68, 111).

Holmgæirr är ett tämligen vanligt mansnamn under vikingatiden (E. Wessén, *Nordiska personnamn*, s. 105) och medeltiden. — Namnet *Vræidr* är känt från två andra sörmländska inskrifter, Sö 8 och 21, och dessutom från en i Uppland (L 293 Örby, Rasbo sn) och en i Västmanland (L 996 Anundshögen, Badelunda sn). — Däremot är kvinnonamnet *Viborg* enastående i runmaterialet. Från medeltiden känner Lundgren-Brate ett belägg (från Östergötland, 1382). Det motsvarande västnordiska *Vébiorg* är endast känt som namn på en sköldmö i Bråvallakvädet.

Att i **bagi** måste åsyfta sjön Båven, har först framhållits av Bugge. Gården Sund ligger vid en vik av denna sjö, och avståndet från den kulle, där runstenen står, till stranden är endast ett par hundra meter. Namnet Båven skrives i äldre tid *Bågen*; Hellquist anför (*Svenska sjönamn*, s. 77) belägg från 1663 och 1747. Det härledes av Bugge från ett adjektiv motsvarande isl. *bágr* 'hinderlig, slem, farlig', »der f. Ex. kan bruges om en Sjö, der er slem at fare over»; jfr no. *båg* (t. ex. *bågt veder*), sv. dial. (Norrl.) *båg* 'envis, tvär, oböjlig, halsstarrig; retsam', ä. da. *bag* 'ogynnsam, hindrande'. Hellquist anser Bugges tolkning vara evident riktig; han hän-

¹ *Annaler f. nordisk Oldkyndighed* 1857, s. 230 f. och *Samlede afhandlinger* 3 (1875), s. 437 f.

² Han sammanställde *kylfingar* med förklaringen av *væringjar* som 'edsbroder' och tänkte sig, att både kylvingar och væringar hade varit fasta krigarkårer i de ryska furstarnas tjänst.

³ K. B. Wiklund i: *Västerbottens län*, utg. av P. A. Lindholm (1926), s. 50: »Namnet *kylfingar* är rent nordiskt och betyder 'klubbmän'. Man får därvid icke så mycket tänka på klubbor såsom vapen utan i stället på seden att sammankalla medlemmarna i de sammanslutningar, som för allehanda ändamål, även kommersiella, funnos övarallt i Norden, medelst kringsändande av en 'kolv', d. v. s. en pil med klubbformig spets eller en liten klubb såsom budkavle».

⁴ A. Stender-Petersen i *Acta Philologica Scandinavica* 7 (1932), s. 131 f.: »Die *kylfingar* waren nichts andres als mitglieder eines *kolfr*, eines vereins von leuten, die in einem bestimmten verhältnis zu einander standen und durch irgend eine ziel- und zweckgemeinschaft miteinander verbunden waren... Die *kylfingar* waren somit sicher nichts andres als mitglieder eines bestimmten handelsökonomischen vereins, einer genossenschaftlichen handelsorganisation, die wenigstens zum teil das kaufmännische risiko des einzelnen übernahmen.» R. Ekblom i *Zeitschrift f. slavische Philologie* 10 (1933), s. 10 f.: Liksom *væring* betyder 'edsbroder', så betyder *kylfing* »allem Anschein nach einfach 'Gildebruder, Klubgenosse'... Man kann die Frage aufwerfen, ob nicht die einzigartige Kraft, welche die wenigen Nordländer während der Wikingerzeit entfalteteten, und insbesondere die Erfolge, die sie in Osteuropa errangen, zum grossen Teil auf einer gut durchgeführten Organisation beruhten, bei der das Verbandswesen eine hervorragende Rolle spielte.» Trots den mycket tänkvärda motivering som givits, förefaller det ovisst, om man för tolkningen av *kylfingar* bör utgå från en helt sekundär betydelse av grundordet, en betydelse som, ehuru den alls icke är belagd annat än i en sammansättning, måste antagas ha funnits tidigt under vikingatiden. — En annan, men med säkerhet oriktig, mening om innebörden av ordet *kylfingar* har framställts av B. Briem (i: *Acta Philologica Scandinavica* 4, 1929, s. 40 f.). Det skulle vara en skandinavisk översättning av ett finskt folknamn *Vadja*, *Vadjalaiset*, betecknande voter-nas stam, som under vikingatiden bodde i trakten av Novgorod. I deras språk fanns ett ord *vadja* 'påle, stång', med vilket folknamnet har sammanställts (bl. a. av V. Thomsen). Skandinaverna i Ryssland skulle ha på sitt språk återgivit detta folknamn med *kylfingar*, och detta ord skulle sålunda vara beteckning för män av finsk, icke nordisk nationalitet. Jfr kritik av Stender-Petersen a. a., s. 183 f. och M. Vasmer i *Zeitschrift f. slavische Philologie* 8 (1931), s. 120 f.

visar till att »sjön har en ytterst oregelbunden form med många djupt in i landet inträngande vikar, hvilken tydligen gifvit upphof till namnet». Sannolikare är väl emellertid, att namnets innebörd får sökas i den riktning som Bugge gjort: »den besvärliga, den farliga sjön».

Om formen **turuknapi**, med parasitvokal, se A. Kock, *Svensk ljudhistoria* 4, s. 427 f. och R. Kinander Sm 10. Intressant ur språkhistorisk synpunkt är formen **mukin**, med genomfört **u**-omljud (jfr A. Kock a. a. 1, s. 60, *Umlaut und Brechung*, s. 186, 200; Ad. Noreen, *Altschwedische Grammatik* § 65).

Att runsten blivit rest över en man, som omkommit genom drunkning, finns flera exempel på: Sö 83, L 553 Näsby, Odensala sn (Uppl.), L 1406 Nöre, Dalums sn (Västergötl.). *Harmdauð mykinn* står i viss mån självständigt, som en apposition till den föregående satsen *hann drunknaði i Bagi*; men det kan givetvis ock uppfattas som en innehållsackusativ till *drunknaði*. För uttrycket *harmdauð mykinn* jfr Sö 55 *var til Ænglands ungr drængr farinn, varð þa hæima at harmi dauðr*.

Bugge tillbakavisar med rätta Brates förslag att uppfatta senare delen av inskriften som versifierad.

319. Sannerby (nu Stäringe), Årdala sn, Villåttinge hd.

Pl. 160. Pl. 13: B 824.

Litteratur: B 824, L 912. — Ransakningar 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta Sudermanniae, Vita Theodorici*, s. 489; P. Dijkman, *Historiske Anmærkninger* (1723), s. 141 f.; O. Celsius, *Svenska runstenar* (Fm 60) 1, s. 343; N. R. Broeman, *Sagan om Ingvar Widtfarne* (1762), s. 168; E. M. Fant, *Samling om Södermanland* (hs S 113 i Uppsala Univ.-Bibl.); J. H. Schröder, *Södermanlands Fornminnen* (hs S 115 i Uppsala Univ.-Bibl.); E. Brate och S. Bugge, *Runverser* (ATS 10: 1), s. 189.

Äldre avbildningar: Peringskiöld a. a. (och B 824); Brate 1898 (ATA).

I *Ransakningarna* omtalas följande »Gambla Monumenter vthi Åhrdala och Forssa. 1. Finnes en steen högh ståendes wijdh Stäringe Stall, medh Runebookstäfwer; den Öfwerst Dalebärg besichtigat hafwer. 2. Wijdh Sannerby i Åhrdala Sochn, står en steen, wijdh pass 1 1/2 aln högh, medh Runebookstäfwer och stort Kors mitt på emällan bookstäfverna . . . .» Den senare stenen omtalar Peringskiöld på följande sätt: »På Sannerby backe i Åhrdala Sochn, hafver iag 10 Åhr sedan igenfunnit en lijten Runsteen af marmorachtigt ämne i hedna tijder uthuggen uthi en Skiöldz form med den store Thors och Odens märke . . .» Dessa äro de enda uppgifter, såvitt jag känner, om stenens ursprungliga plats. Vad som menas med »Sannerby backe» är icke så lätt att närmare bestämma, men uttrycket »wijdh Sannerby» visar, att platsen får sökas icke långt från Sannerby by. Någon gång under 1700-talet har stenen blivit flyttad till Stäringe. Prästen Olof Thavenius omtalar den i sin redogörelse för Årdala fornminnen 1799 (i *Fants Samling om Södermanland*): »vid Sannerby, nu mera flyttad till Stäringe». J. H. Schröder säger i *Södermanlands Fornminnen*, sedan han omtalat Stäringe-stenen (Sö 320): »Här fann jag ock en annan märkelig Runsten som dock sluteligen fanns reda på i Bautil N° 824, således flyttad från Sanneby till Stäringe . . . . Begge Runstenarne, som nu voro vårdslöst lagde vid sjöstranden ämnade ägaren låta uppresa på något tjenligt ställe vid gården, hvartill jag styrkte ju förr ju häldre.» År 1882 funnos båda runstenarna »stående i en bergbacke bakom smedjan», kallad Stallberget, ett stycke NV om herrgården och ej långt från stranden av sjön Uren. Enligt en sägen skulle de tidigare ha stått på Kumlabacken rakt N om gården, mellan vägen till Årdala och Urens sydöstra strand. På begäran av överdirektören Elis Sidenbladh medgav Riksantikvarien detta år stenarnas flyttning till en lämpligare plats i västra delen av parken (brev från E. Sidenbladh till Riksantikvarien ^{30/7} 1882, ATA).

Granit. Höjd 0,80 m., bredd (nedtill) 0,62 m. Den ristade ytan är slät och jämn. Det förefaller icke osannolikt, att stenen fått sin ovala form genom huggning, i så fall med kristna gravstenar som förebild. Möjligen har den varit gavelhäll i en gravkista. Både till formen och till det sätt varpå runorna ha anbragts utmed den övre kanten, liknar den runstenen från ön Berezan utanför Dnjeprs mynning (T. J. Arne i *Fornvännen* 1914, s. 44 f.) — i inskriften betecknas minnesvården som **hualf** — och stenarna från Häggesleds kyrkogård i Västergötland (B 987, T 15—18). — Någon drakslinga finnes icke. Inskriften följer stenens ovala kantlinje, från vänstra hörnet i en båge uppåt och nedåt höger. Av den yttre ramlinjen finnas endast ett par små stycken, och mycket mera har säkerligen aldrig varit ristat; runorna ha begränsats av stenens ytterkant. Inskriften fortsätter i en rak rad tvärs över stenen nedtill. På det ovala fält, som härigenom uppkommer i stenens mitt, stå tvenne kors, som sålunda starkt dominera intrycket. Ristningen är tydlig och väl bevarad.

Inskrift:

: finipr : kiarpi : kuml : paisi : eftir : kairbiurn : fapur sin : || : han uarp : tauþr uestr

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60

Finnviðr(?) gærði kuml þessi æftir Gæirbiurn, faður sinn. Hann varð dauðr vestr.

»Finnvid(?) gjorde detta minnesmärke efter Gerbjörn, sin fader. Han blev död västerut.»

Till läsningen: Icke stungna äro 4, 42 **i**, 7, 27 **k**. Däremot äro säkert stungna 22 och 57 **e**. I huvudinskriften (1—43) ha **a**- och **n**-runor dubbelsidig bst. I tillägget (44—60), som står på mittfältet utan ramlinjer, ha **a**-runorna (45, 48, 52) bst endast t. v., **n**-runan (46) endast t. h. — Peringskiöld: 22 **a**; sk. . efter 30 **n**, 57 **i**. — Brate: 22 **e**, 57 **e**.

19 **i** har nu inga bst. Men kanten av stenen förefaller här vara skadad efter ristningen, och det är därför icke uteslutet, att runan ursprungligen har varit **t**, sålunda **patsi** 'detta'. Jfr Sö 47 **kiarpi : kuml : pat : si**. **paisi** måste tänkas återge ett pl. *þessi*, jfr Sö 103 **kirpi · kuml · pisi** m. fl. Men ristningen **ai** för enkelt *e*- eller *æ*-ljud är ovanlig (se nedan Sö 367), och måhända är det naturligare att här antaga, att en runa har blivit skadad.

1—6 **finipr** återger snarast, såsom Bugge framhåller, mansnamnet *Finnviðr*, som synes ha varit rätt vanligt under vikingatiden och medeltiden (se Sö 190). Men man kan givetvis också med Brate tänka på ett kvinnonamn *Finn(h)æiðr*; så vitt jag vet, är dock detta icke förut belagt. Om *Gæirbiurn* se ovan Sö 213.

Om ordet *kumbl* se ovan Sö 296.

320. Stäringe, Årdala sn, Villåttinge hd.

Pl. 160. Pl. 13: B 823.

Litteratur: B 823, L 913. Ransakningar 1667—84; J. Peringskiöld, F 1 5: 5, bl. 30, Monumenta Sudermanniae, »Monumenta Territorii Wilattung», (Provblad till Antikvitetsarkivets planerade runverk); O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 332; O. v. Dalin, Svea Rikes Historia 1 (1747), s. 391 f.; N. R. Brocman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 97 f.; E. Brate och S. Bugge, Runverser (ATS 10: 1), s. 189 f., 407; Yngvars saga viðförla, utg. av E. Olson (1912), s. 60.

Äldre avbildningar: Peringskiöld a. a. (och B 823); Brate 1898 (ATA).

Av Stäringe-stenen finnes en utförlig behandling av Peringskiöld. Handskriven ingår den i *Monumenta Sudermanniae*; en del av den (t. o. m. Tjodolfs vers om konung Yngvar) har blivit uppsatt på tvenne provblad, med rubriken »Monumenta Territorii Wilattung», avsedda att utgöra början till en edition av Södermanlands runstenar.¹ Då den för runforskningens historia har ett visst intresse, må texten här in extenso anföras.

¹ Se härom H. Schück, *Kgl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien*, bd 4, s. 169.

»Stäringe.

Framledne Landzhöfdingens och Baronens Herr Erich Sparres Arfwingars nu warande Sätegård Stäringe, hafwer ifrån Konung Ingvar Östens Sons tid, uti Ellofwa hundrade år wid pass, förwarat en märkelig Runesten wid Stallet näst in til Siön Bågen i Åhrdala Sochn uprester, icke af fint Marmor, utan än warachtigare ämne, af groft oc hårt gryte, i en spitzig form uthuggin, som til sine klara slingor och runeritning, dem iag år 1685 i Augusti Månad besett och afritat hafwer, ännu behåller bifogade anseende och korta Historia:

[träsnitt av stenen, detsamma som i Bautil].¹

GAIRUNTR AUK ANVTR AUK UTAMR RITA STAIN AT BYRSTAIN BRUDUR SIN; SAR VAR AUSTR MID IGVARI, TRIG SNIALAN, SUN OIFA YAL.

Thet är:

Geirunder och Anunder, och Otamer, rita Steen åth sin Broder Byrsten, som war öster med (Konung) Ingvar, en snäller Hiälte, Offe Iarls Son.

Id est.

Geirundus ac Anundus, atque Utamus scripserunt saxum Byrstano fratri suo, Heroi insigni, Offonis ducis filio, qui erat in expeditione orientali cum [Rege] Ingvaro.

Denne på våra Sten-Crönikor och i gamla Göthiske Sagorne namnkunnige Ingvar hafwer varit Konung Östens son, och Swea Konung uti den siette ålderen efter Christi Födelse, nu för 1130 år sedan, wid pass, then tiugonde Man ifrån Oden, härkommen af den Konglige Inglinga Slächten, och sielf många efterkommande Konungars Stamfader, om hwilken den ättstore Isländaren Snorro Sturleson efter forna Skalders berättelser, dem han nu wid pass 500 år sedan, warande Konung Swercher Carlssons Secreterare, här i Landet sammansökte, på fölliande sätt skrifwit hafwer i det 36. Cap.

Yngvar het Konung Östens Son, som thär efter blef Konung öfwer Swea Welde. Han war en mächtig Krigzman; och war ofta ute på sina Hährskepp; ty then tiden tilföre war Swea-riket mycket plundrat, både af Danska, och andra Siöröfware uhr Östersiön. Konung Yngvar gjorde Frid med the Danske, och tog sedan på at häria omkring Östersiön. En sommar hade han sin Hähr ute for til Estland och härjade thär om sommaren, på then ort som kallades Stene, tå kommo Estarne äfwan ifrån Landet, med en stor här och the sloges med hwar andra. Men Lands-hären war så dryger at the Swenska kunde intet göra något motstånd: tå föll Konung Yngvar, men hans Folk flydde; han är thär begrafwen uti en Hög wid sielfwa Siöstranden: Thet är på Adal Sysslan. Sedan reste the Swenska hem igen efter thetta Nederlag. Så säger Thiodolfer:

»Thet blef uppenbart at Estlandz folket hade omslaget Yngvar, och Estniska Hären, dräpte Konungen wid Hafstranden, och Öster Iomfrun (hafwet) qwäder Odens Rim til gamman för Swenska Konungen.»²

Thiodolfwer then hwinwerske som war en stor och namnkunnig Skald, af kongl. blod födder i Norige, han lefde uthi konung Ha[rald] Hårfagres tijd, då han äfwen här i landet beskreff wår konung Ingvars Historia uppå förbemelte sätt.

Med dem instämmer wår lilla gamla Swenska Crönika på Pergament fordom här i Swerige sammanskrefwen, och af Messenio A^o 1615 uplagder.

¹ I handskriften och det ena av de båda i Mon. Sud. inhäftade provtrycken följer här närmast inskriften, återgiven med runor.

² Så långt provtrycket; resten ur handskriften.

Men Doctor Ericus Olai lib. 1 samt Lilla RimCrönikan, och Johannes Magnus l. VIII. c. 24 nämna honom Ingemar, förmäländes att han effter många erhålne Seger uthi Rysland, Lijffland, Curland och Danmark, samt England och Skottland, skall hafwa blifwit af de Danska listeligen ihjelslagen på en öo Lagenö eller Langö benemd i det bältiske Sundet.

Doch lära de Historici närmast hafwa träffat sanningen som skrifwa att konung Ingvar effter slutna fred med de Danska, giort ett krigståg til Estland, och blifvit där slagen. Ty det bewittnar nu detta stenfaste monument, som är mehr troendes än alla wilfarande pennor. Men på det ingen må tyckia ett enfaldigt monuments bewittnande wara för ringa; altså wil iag här framdraga flere, sosom en kedia sammanhängiande, uhrgambla Crönikor, i Stenar och bärg skrefne strax effter kong Ingvars och dess krigshieltars nederlag, af barnen skrefne och uprättade.»

[Därefter följer ett antal runinskrifter, som omtala »konung Ingvar», nämligen: Sö 319, Sö 173, Sö 287, Sö 107, Sö 108, L 551, L 38, L 47, L 731, L 2, L 259 och vidare Sö 126, L 1405, L 1049, L 623.]

Runstenens plats var på 1600-talet enligt *Ransakningarna* (se ovan Sö 319) och Peringskiöld »wid Stallet näst in til Siön Bågen». År 1882 fanns den, jämte Sö 319, stående bakom smedjan i en bergbacke, kallad Stallberget, därför att gårdens stall här varit beläget, sålunda troligen ännu på sin ursprungliga plats. Den flyttades detta år till sin nuvarande plats i västra delen av parken, på några meters avstånd från Sö 319.

»På andra Sidan om Vägen från Stäringe Runsten är en mycket ansenlig Begravningsplats af större och smärre Högar» (Brocman).

Granit. Höjd 2,23 m., bredd (nedtill) 0,62 m. Ristningen är tydlig och väl bevarad.

Inskrift:

: kairuatr : auk : anutr : auk : utamr : rita : stain : at : byrstain · brupur : sin : sar uar : austr · miþ || ikuari :
                   5   10   15   20   25   30   35   40   45   50   55   60   65   70
trik : snialan : sun : lifayar ×
                   75   80   85   90

Gæirvatr ok Anundr ok Otamr [letu] retta stæin at Byrstæin, broður sinn, sar var austr með Ingvari, dræng sniallan, sun Lifayar.

»Gervat och Anund och Otam läto resa stenen efter Byrsten, sin broder, som var österut med Ingvar, en rask yngling, son av Livö.»

Till läsningen: Icke stungna äro 1 **k**, 26, 51, 65, 75, 88 **i**. 37 **y** är sannolikt stunget, men pricken är grund och osäker. Däremot är 91 **y** tydligt stunget; pricken är djup och säkert huggen. 41 **a** saknar bst. Bst i 66 **þ** är svag; hur rundjuret slutat är oklart. 87 är sannolikt **l**; bst är djup och lång; längre ned på hst utgår även åt h. en fåra, som är kortare men djup och möjligen huggen. Runan kan sålunda även läsas **o**, ehuru jag håller detta för mindre sannolikt. — Peringskiöld: 36—43 **burstiin** (teckn.), **byrst-in** (träsnittet); 67 **a**; 81 **i** (teckn.), **l** (träsnittet), 87—93 **lifauar** (teckn.), **oifayal** (träsnittet). — Brocman: 1, 68, 76 **g**, 36—43 **byrstein**, 87—93 **oifayal**. Läsningen av sista ordet anges emellertid som oviss: sista runan kan vara **r**, den första **l**. — Brate: 37 **u** eller **y**, 87—93 **oifayar**.

25—28 **rita** är säkerligen icke presens, utan infinitiv, med hjälpverbet *letu* uteglömt vid ristningen.¹ Till *Byrstæin* höra de appositionella bestämningarna *broður sinn, dræng sniallan, sun Lifayar*, som alla stå i ackusativ. Mellan dem har inskjutits en sats *sar var austr með Ingvari*,

¹ Detsamma synes vara fallet i inskriften Sö 128. Jfr också Sö 163 med hela predikatet »reste» utelämnat, och Sö 248, där »läto» står ensamt, utan den infinitiv (»resa» e. dyl.) som man väntar.

som väl naturligast bör uppfattas som relativsats. **sar** är sålunda *sa'r*, där determinativet syntaktiskt attraherats till relativsatsen. Jfr Sö 335 Ärja.

Flera av inskriftens personnamn äro ovanliga. *Gæir(h)vatr* förekommer i en inskrift i Södermanland (Sö 156) och en i Närke (L 1034), men f. ö. endast på Gotland (Säve 51, 63, 124 och Ardre). Av de sju medeltida beläggen i Lundgrens namnordbok hänföra sig, märkligt nog, fem till Närke och Södermanland; de båda andra kunna ej säkert lokaliseras. — *Otamr* är ensamstående i inskrifterna; det är ej belagt i medeltida svenska urkunder. Från Norge anför Lind ett belägg (jänte ett gårdnamn). Ursprungligen är *Otamr* ett tillnamn, liksom *Ospakr*, *Otryggkr* m. fl. — **byrstain** är otvivelaktigt samma namn som **biurstain** i Sö 347. Det kan därför icke vara ett *Borgstæinn* (senare fornsv. *Borsten*), såsom E. Olson förmodar. Utom dessa båda äro inga andra belägg kända från inskrifterna. Från medeltida urkunder anför Lundgren ett enda *Byurstin* (1391), också det från Södermanland. Det har sålunda otvivelaktigt funnits ett fornsvenskt mansnamn *Biurstæinn*, måhända lokalt begränsat till Södermanland. Från övriga delar av Norden är namnet icke känt. — 87—93 **lifayar** är säkerligen genitiv av ett kvinnonamn *Liføy*, tidigare icke belagt. Kvinnonamn på *-øy* förekomma i olika delar av Norden, ehuru de icke äro särskilt vanliga; jfr *Kætily* Sö 338. Förleden kan vara isl. *líf*, n. 'liv', eller *hlíf*, f. 'skydd'.

Inskriften använder **u**-runan som tecken för *o*: **utamr**, **brupur**; **o**-runan saknas. Anmärkningsvärt är bruket av **r** (icke **ᚱ**) i **utamr**.

Brate förmodar, ehuru med en viss tvekan, att inskriftens senare del har metrisk form:

*sar var austr
med Ingvari,
dræng sniallan,
sun Liføyar.*

321. Kråktorpe, Fogdö sn, Åkers hd.

Pl. 161. Pl. 4: B 707.

Litteratur: B 707, L 962. — Ransakningar 1667—84; J. Peringskiöld, Fl 5: 2, Monumenta Sudermannicæ; O. Hermelin, Åkers härad, s. 4, 7, 77; E. Brate, Svenska runristare (1926), s. 57.

Äldre avbildningar: Peringskiöld a. a. (och B 707); Hermelin a. a.; Brate (ATA).

Runstenen står rest straxt Ö om Kråktorpe, nära bäcken som utgör gräns till Vansö sn. Något S därom, på andra sidan bäcken och på Husby ägor i Vansö sn, finnes ett stort gravfält med flera högar, störst bland dem den s. k. Ingjaldshögen. Runstens plats är utmärkt å Geologiska kartbladet »Ängsö».

I *Ransakningarna* säges runstenen stå i »Kråketorpez gata». Detsamma uppger Peringskiöld: »I Kråketorpez gata. Ett steenkast därifrån en stoor höög med många små.» Efter allt att döma står sålunda stenen kvar på sin ursprungliga plats. Den restes 1894 på bekostnad av Södermanlands Fornminnesförening.

Granit. Höjd 2,45 m., bredd (nedtill) 1 m. Ristningen på den vackra stenen är endast delvis bevarad. Runorna äro ovanligt fina och smala, uppenbarligen grunt huggna. Rundjuret har tydliga ögon och treklugen tunga.

Inskrift:

ufikr : auk-- . . . rn . l--u . ris-- . . . || --- . an . hafpi . til . kart

Ofæigr ok . . . l[et]u ræis[a] . . . [þan] hann hafði til gært.

»Ofeg och . . . läto resa . . . än han hade förtjänat.»

Till läsningen: 1 **u** är mycket svag; säkrast spåras bst. 2—4 **fik** tydliga. Av 5 **r** finnes kvar hst och h. bst. Efter 6—8 **auk** spåras svagt två hst. Därefter är stenytan skadad. Mellan 10 och 11 **r** torde ha funnits 5 runor. 11—12 **ru** tämligen tydligt. Av det följande ordet finnes endast 13 **l** och 16 **u**. 17—19 **ris** tämligen tydligt, men därefter intet mera i denna slinga. Av 21 och 23 synes endast hst, av 22 intet. Slutet av inskriften är fullt tydligt. 34 **k** är icke stunget. — Peringskiöld: **fikn auk . . . litu ris-**; . . . **ahn · hafpi · til · kart**. — Hermelin: **fikr · auk oi; n · an · hafpi · til · kart**. — Brate: **ufaikr : auk l . . . : !--u : ris; -p-n · an · hafpi · til · kart**.

Ristningen är visserligen svårt skadad, men den har aldrig varit djupt huggen, och det förefaller ovisst, om den någonsin har innehållit en i vanlig mening fullständig inskrift. Efter 17—20 **ris-** har knappast funnits mera än möjligen ordet *stein* 'sten'. Synnerligt ovisst är, om Kråktorpsstenen, såsom Brate förmodar, är ristad av runmästaren Balle.

Lilla Väsby, Fogdö sn, Åkers hd.

I *Beskrifningen till Geologiska kartbladet »Ängsö»* säges s. 51: »Dessutom uppgafs, att i en källare vid sistnämnda ställe [Väsby] en annan [runsten] skulle finnas inmurad.» Samma uppgift har Olof Hermelin mottagit: »Wid Lilla Väsby lärer en runsten vara inmurad uti en byggnad . . . Wid sjelfva gården en kulle med fotkedja ofvanpå hvilken en byggnad är uppförd, källare derunder, i hvilken, enligt sägen, en runsten skall vara inmurad (källaren rappad).» Likaså H. Indebetou, *Södermanlands minnen* 1 (1877), s. 428.

322. Stora Väsby, Fogdö sn, Åkers hd.

Pl. 161. Pl. 4: B 708.

Litteratur: B 708, L 961. Ransakningar 1667—84; J. Peringskiöld, F 1 5: 2, Monumenta Sudermannicæ; O. Hermelin, Åkers härad, s. 4, 6, 75.

Äldre avbildningar: Peringskiöld a. a. (och B 708); Hermelin a. a.; Brate 1896, 1919 (ATA).

Stenen står rest o. 200 m. V om Stora Väsby, på norra sidan av en numera föga brukad byväg. Dess plats är utmärkt å Geologiska kartbladet »Ängsö».

I *Ransakningarna* uppges från Fogdö 1682, att »uppå Stora Wäsby gärde äro två Stenar, som haffua, som säges, bookstäfwer uppå sig». I en odaterad relation (av Daniel Lundius) talas endast om en sten, på »Stora Väsby gärde». Samma lokaluppgift har Peringskiöld, som har avtecknat stenen. På 1860-talet säges den ligga i ett röse på ett gärde alldeles invid vägen till Sörby. Den restes år 1931 på bekostnad av jordägaren och Södermanlands Fornminnesförening.

Granit. Höjd 3 m., bredd 0,45—0,50 m.

Ristningen består endast av ornament och, i centrum, ett kors. Slingorna äro mycket smala och ha säkerligen aldrig varit avsedda att bära runor.

Möjligen har en gång, såsom i *Ransakningarna* säges, vid Väsby funnits två resta stenar vid sidan av varandra. Den ena torde i så fall icke ha haft någon ristning.

323. Åsby, Helgarö sn, Åkers hd.

Pl. 3: B 705.

Litteratur: B 705, L 963. Ransakningar 1667—84; J. Peringskiöld, F 1 5: 2; hs R 552 i Uppsala Univ.-Bibl., nr 25; J. P. Tollstorp, *Beskrifning om Södermanland* 2 (1838), s. 99; O. Hermelin, Åkers härad, s. 87.

Avbildningar: Peringskiöld a. a. (och B 705); anonym teckning i R 552.

I *Ransakningarna* säges om runstenar i Helgarö sn (1682): »Wijdh Åsby Een stoor steen uppå ååsen med rundska bookstäfwer på. Item uti samma byagärde en rundsten står vpreest.» Den senare av dessa stod enligt Peringskiöld i »Åsby gärde». I *Bautil* uppges platsen vara »Ösiö Gärde». J. H. Schröder har i sina samlingar bevarat en dålig teckning av »stenen i Åsby Norra gjärde». Tollstorp omtalar (1838) båda runstenarna vid Åsby: invid gravfältet på Åsby backe »och i gärdet äro tvenne runstenar, men på båda äro så många runor borta, att ingen mening kan inhämtas». Ännu enligt Dybecks anteckningar dec. 1860 (ATA) synes Åsby-stenen ha funnits i behåll, på Åsby bys gärde. Omkring 1870 var den emellertid försvunnen. Enligt Hermelin hade den blivit nedgrävd i åkern.

Inskrift (enligt Peringskiöld):

anti × auk isku^{tr} × þ--R raistu × stan × pinsa at × þuri . . . + sknkals × raist × runar ×

-ande ok Asgautr þæir raistu stein þensa at Þori . . . Sk[ammh]als raist runar.

». . . och Åsgöt, de reste denna sten efter Tore . . . Skammhals ristade runorna.»

Det första namnet är ofullständigt bevarat. Om *Asgautr* se ovan Sö 296. 42 **k** är möjligen felläsning för **m**; eller ock torde v. bst ha varit skadad, så att runan fått utseende av **k**. 41 **n** är felristat för **a**, eller ock är ett **a** uteglömt mellan **k** och **n**. Namnet *Skammhals*, egentl. 'korthals', förekommer även på en annan sörmländsk runsten, Sö 32 (se ovan s. 25), där tecknat **skanmals**, men för övrigt icke i vikingatidens inskrifter eller medeltidens urkunder från Sverige. Däremot är det känt från Danmark (bl. a. i visan om Ebbe Skammelsson). I Västnorden är det endast belagt som tillnamn. Ett *Skakkhals* skulle komma den faktiska läsningen närmare, men ett sådant namn är annars icke känt.

324. Åsby, Helgarö sn, Åkers hd.

Pl. 162, 163. Pl. 4: B 706.

Litteratur: B 706, L 964. *Ransakningarna* 1667—84; J. Peringskiöld, Fl 5: 2; hs R 552 i Uppsala Univ.-Bibl.; O. Hermelin, Åkers härad, s. 86, 89, 105—113; G. Stephens, Old Nothern Runic Monuments 3, s. 281; R. Dybeck, Mälarens öar (1861), s. 7 (med pl.); E. Brate och S. Bugge, Runverser (ATS 10: 1), s. 210 f.

Äldre avbildningar: Peringskiöld a. a. (och B 706); anonym teckning i R 552; Hermelin a. a.; Brate 1896, 1916 (ATA).

V om Åsby invid vägen Helgarö kyrka—Björnsund ligger ett jordfast stenblock, som på tre sidor innehåller ristningar. På åsen däromkring, såväl norrut som söderut, finnes ett stort gravfält med stensättningar och högar. Den ristade stenens plats är utmärkt å Geologiska kartbladet »Ängsö».

Stenen omtalas i *Ransakningarna* 1682 (se ovan Sö 323). Peringskiöld har avtecknat stenen och anger läget sålunda: »Åsby backa i Helgaröö widh Landzwägen en jordfast Steen» (Fl 5: 2) och »Åsby backa wijd landzwägen En stor jordfast steen ibland åtskillige ättebackar» (Mon. Sud.).

Ristningen på stenens östra sida, som innehåller runinskriften, är 1,60 m. bred, 1,28 m. hög. På södra sidan är ett kors, 0,60 m. högt och 0,64 m. brett. På västra sidan finnes en bildristning, föreställande en man i knäböjande eller springande ställning; detaljerna äro dock mycket otydliga. Ristningens höjd är 1,15 m., bredd 1,72 m. Stenens ytor äro ojämna och fulla av naturliga sprickor och repor. Då ristningen är tämligen grund och tydligen icke varit utförd av någon mästarhand, är den ganska svår att säkert urskilja. Detta gäller såväl runorna som de ornamentala detaljerna, korset och mansfiguren.

Inskrift:

: **umal · auk : hlrarnla : raiste : stain þans : at : aurmr || usa || : faupra : stuol : auk : kul : rbkas || tin**

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65

Upptill på h. sidan: **hsbt : abka : sin :**

70 75

Upptill på v. sidan två kvistrunor: den övre 4 : 5, den nedre 5 : 6.

Till läsningen: 1—4 **umal** säkert. 5—7 **auk** äro upptill skadade. Alla runor i 8—15 **hlrarnla** äro fullt säkra; bst i 11 **a** är tydlig, som hst tjänstgör en naturlig fåra i stenen, som ej synes vara bearbetad. I 20 **t** är v. bst borta; 21 **e** har tydlig prick. För övrigt äro runorna i detta ord liksom i det följande säkra. Av 27 **þ** finns endast bst; huruvida hst någonsin varit ristad är ovisst, framför runan går nämligen en djup naturlig spricka i stenen. 28—30 **ans** tydliga; efter 29 **n** går en naturlig spricka tvärs över runslingan, men den är icke bearbetad och torde därför icke böra uppfattas som ett **i**. Av 35 **r** är nedre delen avflagrad. Runan 36 är tydlig, men missbildad; huruvida **m** eller **f** är avsett, är svårt att avgöra. Av 37 **r** är nedre delen av hst otydlig; tydliga äro däremot bistavarna. 38—40 **usa** säkert; likaså det följande 41—51 **faupra : stuol**. Också återstoden av inskriften inom slingan kan betraktas som säker. 66—68 **hsbt** hör däremot till det mera ovissa i läsningen. 66 **h** eller **a**. Binderunan **sb** är osäker; **b** synes vara någorlunda säkert, vänstra delen av **s** är svag, men sannolik. 69—75 **abka : sin** är tämligen tydligt. — Peringskiöld: 21 **i**, 36 **f**, 38 **y**, 63 **a**, 66—68 **hsat**. F. ö. samma läsning. — Hermelin: 9 **o**(?), 21 **i**, 27—30 **þanis**, 36 **g**, 38 **y**; 62—65 saknas; 66—68 **h--t** (**hant**?). — Brate: 21 **i**, 27—30 **þanis**, 36 **f**, 37 **i**, 38 **u**, 66—68 **hsat**. Kvistrunorna läsa Hermelin och Brate på samma sätt som här har skett: 4 : 5 och 5 : 6.

G. Stephens tolkar inskriften på följande sätt: »Umal och Hirarnla reste denna sten efter Aurg, vår fader, (och efter) Stuol och Kul ybing (= Ub's son). Han dräpte sin arvinge.» 38—40 **usa** sammanställer han med got. *unsar* 'vår', i de sista orden **hant : abka : sin** (efter Hermelin) ser han en starkt förkortad skrivning för *hann drap ærfingia sinn*. Av de underliga namnen ger han ingen förklaring.

S. Bugge framhåller, att några ord i inskriften äro omedelbart begripliga: 5—7 **auk**, 16—32 **raisti stain þanis at** och 41—46 **faupra**. I **þanis** ha de båda sista runorna blivit omflyttade; den sista runan i **faupra** bildar tillsammans med det efter skiljetecken följande **s** ordet **es** 'som'. Dessa båda former ge oss sålunda en vink om hur övriga delar av inskriften skola kunna tolkas. Efter företagna omflyttningar läser Bugge inskriften på följande sätt:

ulma auk hon aralr raisti stain þansi at ruar kusa faupr as tu o lauk kul kauba sain han kabat sin

Och han tolkar den sålunda:

(H)olma ok hann (H)aral(d)r ræisti stein þannsi at Roar Kussa faður, es do a laug.

*Gull kaupa sæinn,
hann gafat senn.*

»Holma og han Harald reiste denne Sten efter Roar Kusses Fader, som fandt sin Död ved Badning. Sen til at kjøbe Guld, gav han det (bort) med én Gang.»

Delar av Bugges tolkning (**hon aralr** och framför allt slutet: **kauba sain han kabat sin**) bygga på läsningar, som knappast kunna vara riktiga. Det är vidare anmärkningsvärt, att de båda första namnen sakna sitt uddljudande **h** och att **aralr** och **ruar** ha **r** i stället för **r**, som man skulle vänta. Bugge framhåller själv, att han ingenstädes funnit ett uttryck *á laug*, endast *i*

laug och *at laug*. Genom den fria omställningen av runor, som Bugge har prövat, har sålunda icke framkommit ett acceptabelt resultat, en tolkning som är språkligt oantastlig eller ger en sannolik innebörd åt inskriften.

Det må över huvud taget starkt betvivlas, att man i denna inskrift som helhet bör söka en begriplig mening. Den har visserligen en del ord, som tydligen äro kalkerade på andra inskrifter: . . . **auk** . . . **raiste stain pans at** . . . **faupfa** . . ., just de ord som bruka ingå som grundstomme i den vanligaste minnesformeln. Men för övrigt torde ristaren ha fyllt ut med godtyckliga och meningslösa teckenföljder. Det är säkerligen icke ett givet uppdrag att åt eftervärlden bevara en död mans minne, som han har utfört på detta egendomliga sätt. Allt tyder i stället på att han har arbetat på egen hand och främst till sin egen förnöjelse. Icke ens formelns välkända ord har han återgivit alldeles korrekt. Icke minst anmärkningsvärd är en sådan detalj som den fullständigt omotiverade **e**-runan i **raiste**; man väntade ju här f. ö. en pluralform **raistu**, om de båda föregående runföljderna, förbundna med **auk**, skola tänkas innehålla subjektet. Särskilt egendomligt är bruket av verbet **raiste** 'reste' — stenen är ju jordfast. Ristaren har, förefaller det, arbetat efter minnet och med otillräckliga kunskaper i fråga om runornas språkliga användning. Tecknens oregelbundna och växlande former visa också, liksom den osäkra kompositionen, att han icke har varit någon mästare i yrket.

Mycket talar för att Åsby-ristningen är utförd av samme man som i grannsocknen ristat den likartade inskriften på »Gökstenen» (Sö 327).

325. Häradskyrka, Åkers hd.

Pl. 164. Pl. 4: B. 709.

Litteratur: B 709, L 965. J. Peringskiöld, Fl 5: 2; P. Dijkman, Historiske Anmärkningar (1723), s. 24; N. R. Brocman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 85; O. Hermelin, Åkers härad, s. 140 f., 145, 189.

Äldre avbildningar: Peringskiöld a. a. (och B 709); Hermelin a. a.; Brate 1896 (ATA).

Runstenen har i äldre tid legat i golvet i kyrkans vapenhus. Den togs fram år 1869 och restes på kyrkogården mot södra väggen av vapenhuset.

Rödaktig granit. Höjd 1,43 m., bredd (upptill) 1,02 m. Ytan är blanksliten genom tramp. Men ristningen är fortfarande tydlig; den har tydligen varit mycket djupt inhuggen. Även ornamentiken är väl bibehållen.

Inskrift:

: kaubi · resti : stin : eftir : || · suini : faður : sin :

5   10   15   20   25   30

Kaupi reisti stæin æftir Svæini, faður sinn.

»Köpe reste stenen efter Svene, sin fader.»

Till läsningen: Alla runorna i 1—5 **kaubi** äro säkra, mycket tydliga. Icke stunget är 1 **k**, 13 och 31 **i**; däremot ha 7, 15 **e** tydlig prick. Övre delen av 22 **i** är bortslagen. Övriga runor i ordet 20—24 **suini** äro klara. 31 är **i**, icke **a**; en naturlig fåra skär staven, liknande bst i **a**. — Peringskiöld: 22 **i** (oskadat), 31 **a**. — Hermelin: 22 **i** (skadat), 31 **i**. — Brate: 22 **i**, 31 **i**.

Namnet 1—5 **kaubi** motsvarar det fornsvenska mansnamnet *Köpe*, nästan uteslutande känt från Finland (Lundgren-Brate). Ursprungligen är det appellativet isl. *kaupi*, fsv. *köpe*, m. 'köpare, köpman', känt som tillnamn såväl i Danmark som på Island. Inskriftens andra namn, 20—24 **suini**, kan vara ackusativformen av ett *Svinnir* eller *Svæinir*. Intetdera är säkert belagt. I en öländsk inskrift (Öl 42) finnes ett osäkert **suini**, som utgivaren förmodar vara ack. sg. av ett *Svæinir.

326. Härads kyrka, Åkers hd.

Pl. 164.

Äldre avbildning: Brate 1901 (ATA).

Stenen, som endast är ett fragment, sitter inmurad i koret på norra väggen, 57 cm. från golvet. Den upptäcktes omkring 1900 vid borttagandet av en fast väggbank.

Gråsten. Längd 0,92 m., bredd 0,40—0,19 cm.

Inskrift:

... **tu : stain : pinsa** ...

... [ræis]tu stæin þensa ...

»... reste denna sten ...»

327. Göksten (Näsbyholm), Härads sn, Åkers hd.

Pl. 165, 166.

Litteratur: L 966. J. Peringskiöld, Fl 5: 2; O. Rudbeck, *Atlantica* 3 (1698), s. 21, jfr s. 48, 70; O. Hermelin, Åkers härad, s. 139, 145, 199, 205; C. Säve, *Sigurdsristningarna å Ramsundsberget och Gökstenen* (1869); J. J. A. Worsaae i *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed*, 1870, s. 397; R. Dybeck, *Runa* (fol.) 2 (1874), s. 19 f., 28 f.; E. Brate och S. Bugge, *Runverser* (ATS 10: 1), s. 213 f.; H. Schüek, *Studier i nordisk litteratur- och religionshistoria* 1 (1904), s. 187; E. Brate i *Nordisk familjebok*, 2 uppl., bd 10 (1909), art. Gökstenen; E. Ekhoff, *Svenska stavkyrkor* (1914—16), s. 134 f.

Äldre avbildningar: Peringskiöld 1684 a. a. (och träsnittet i Rudbecks *Atlantica*); Hermelin a. a.; P. A. Säve och Carl Säve (VHA Akad:s Handlingar 26, 1869, pl. 2); Dybeck a. a.; Brate (ATA).

Från landsvägen Strängnäs—Eskilstuna går en mindre väg förbi Näsbyholm och vidare norrut till Vansö. På östra sidan om denna väg, mittemot Näsbyholm, utbreder sig en av klippblock och stenar uppfylld hage. I dennas norra del, som sakta sluttar ned mot sankmarkerna kring »Eldsundet», omkring 200 m. NÖ om Näsbyholm, ligger en större vräksten, i trakten allmänt känd under namnet Gökstenen. På den västra, i ungefär 60° vinkel mot marken sluttande sidan av denna finnes runristningen. I närheten finnes ett icke obetydligt gravfält. Däremot har jag icke kunnat upptäcka spår av någon äldre väg. Sankmarken i N var i forntiden en del av Söderfjärden, och härifrån gick sedan Eldsundet österut och skilde Fogdön från fastlandet. Så länge som sundet ännu var farbart med båtar, bör det ha utgjort en bekväm och mycket brukad förbindelseled mellan Rekarne och Strängnästrakten. Den ristade ytan av stenen vänder sig emellertid icke mot sundet och kan sålunda aldrig ha varit synlig från farleden. — Gökstenens plats är utmärkt å Geologiska kartbladet »Strängnäs».

Peringskiöld, som år 1684 avtecknat ristningen, anger dess plats sålunda: »Wijdh Göksteen i Härads Sochen i backen mellan byn och Sundet En stoor jordfast steen, brede wijd några upkastade Steengrifter.» Lika litet som Ramsundsbergets ristning (Sö 101) finnes Gökstenen medtagen i *Bautil*, vilket utan tvivel sammanhänger med att just dessa båda ristningar finnas införda i Rudbecks *Atlantica*. Säkerligen ha de färdiga trästockarna utlånats till Rudbeck och sedan aldrig återkommit i Antikvitetsarkivets förvar. Lyckligtvis finnas Peringskiölds originalteckningar i behåll, i skissboken Fl 5: 2; av Ramsundsberget finnes också en renritning i *Monumenta Sudermannicæ*.

Göksten var i äldre tid namnet på ett par gårdar på tillsammans 2 mantal, som nu äro avhysta och ingå i Näsbyholms fideikommiss.¹ Det är på deras mark som »gökstenen» ligger.

¹ I en urkund 18/6 1471 omtalas Pedher i göksteen. Andra belägg från äldre tid: Strängnäs stads tänkebok (*Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria*, h. 12), s. 3 (1590) Oluff i göcksten, i Göksteens Engen, s. 27 (1593)

Ristningen har tydligen givit upphov till gårdsnamnet; sannolikt har marken ursprungligen hört till Härads kyrkoby eller till Näsby. Ännu i dag uppger man på platsen, att namnet »gökstenen», eller »gåsstenen», kommer av de fågelbilder, som finnas på stenen. Dybeck antyder tillvaron av en sägen, vari den på stenen avbildade göken skall ha spelat en viss roll.

Stenens höjd är på den västra sidan något mer än 3 m., dess bredd invid marken ungefär 5 m., dess omkrets ungefär 13 m. Den ristade ytan mäter 2,50 m. i längd; största bredden är 1,65 m. Vid norra sidan har ett stycke av stenen fallit bort, varigenom en del av ristningen gått förlorad. En mindre del av detta stycke finns ännu i behåll, liggande på marken invid stenen. De övriga delarna synas vara förkomna. Ristningen är i stort sett mycket väl bevarad. I synnerhet gäller detta om runorna, som icke på enda punkt äro tveksamma. Mest otydligt är det inre partiet på högra sidan, d. v. s. huvudet och stjärtspiralen i de båda runslingorna samt trädet. Detta beror på att stenen här är full av stora och hårda kvartskristaller och ytan till följd därav ytterst skrovlig och ojämn.

Ristningsytan begränsas upptill av en runslinga, som nära följer stenens oregelbundna kontur. Också den nedre runslingan ansluter sig tämligen nära till den för ristning användbara ytans underkant. De båda runslingorna ha å ytans båda smalsidor sammanhållits med bandknutar. Av dessa finnes endast den högra i behåll. På vänstra sidan finnes ett tydligt ormhuvud, sett uppifrån, med lång, två gånger trekluvan gadd ock stora, ringformiga ögon; det tillhör tydligen den övre slingan som i högra slingknuten har sin stjärt. Den nedre slingan avslutas på vänstra sidan med en till större delen bevarad, tredelad stjärt. De båda slingändarna ha här icke varit korslagda, såsom i den högra knuten.¹ Av de två runslingorna inneslutes ett mittfält, fyllt av bilder. Såsom Säve visat, äro dessa hämtade ur Sigurd Favnesbane-sagan och desamma som på Ramsundsberget, ehuru figurerna här äro mera klumpiga och stilen i det hela råare. Längst t. h. finnes trädet, ännu mera stiliserat och därigenom förvandlat till en trasslig slingknut, varur — alldeles som på Ramsundsberget — nedtill utlöser sig ett ormhuvud, med stora glosögon och trekluvan tunga. Hästen Grane är otroligt klumpigt tecknad, med sin puckel-liknande börda på ryggen och släpande svans. På vänstra sidan ser man upptill den lille ulven, hammaren och blåsbälgen, längre ned den vanskapte Regin, med det avhuggna huvudet liggande något till höger. Här har också en av de fåglar fått plats, som ristaren ej kunnat anbringa i trädet. Ovanför Regin är en underlig figur med saxade ben och armarna vitt utsträckta; i den ena håller han en hammare och i den andra ett svårbestämt föremål med långt, vridet skaft och rund klump i ändan. Han är tydligen identisk med den sittande figuren t. v. om hästen på Ramsundsberget; i sin högra hand håller han samma egendomliga föremål, och han vänder sig om mot trädet, i det att han sticker vänstra handens tumme i munnen. Just på grund av identifikationen har Säve (och efter honom Brate) hävdadt, att denna figur i båda fallen betecknar smeden Regin, som värmer ämnet till svärdet Gram över lågan. »Att Regin håller sin venstra hand framför munnen skall då beteckna, att han, som enligt qvådet gaf fostran åt Sigurd och lärde honom allehanda idrotter, under sitt arbete i hemlighet underrättar honom om hans faders och morfaders svärdsdöd och manar honom till hämnd å deras banar.» Avgörande anser Säve vara, att figuren på Gökstenen svänger en påtaglig smedshammare i sin ena hand. »Hvarifrån skulle ett dylikt verktyg komma i Sigurds hand borta på Gnitaheden!»² Däremot har Schück

Thomas i Göksten; Södermanlands Handlingar 1604, nr 4: Lasse ij Gökstenn, Olaf ibidem, Frelses Landbor; ib. 1629, nr 8: h. Karin i Göksten, Lars ibidem; ib. 1633, nr 12: Lars i Gökstenen, Oluff ibidem, Frelse landboor.

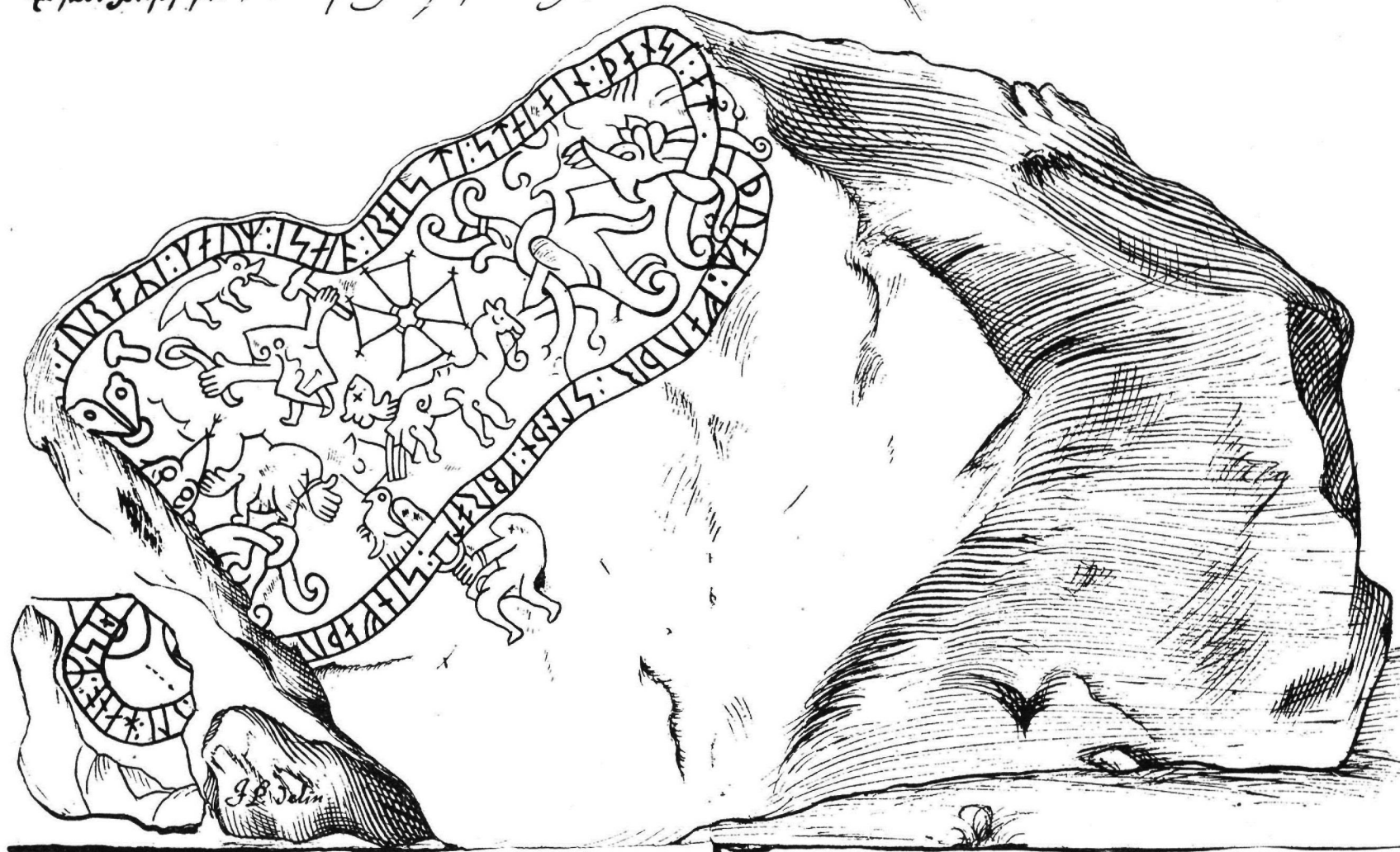
¹ Carl Säve hade felaktigt tänkt sig, att ristningen omgavs »blott af en enda allt igenom runristad orm eller drake». Ormhuvudet till vänster uppfattade han som smeden Regins avhuggna huvud. Att kompositionen innehöll två runslingor har däremot framhållits av Dybeck.

² Ramsundberget och Gökstenen framställa enligt Brate olika skeden av Regins verksamhet. »På Ramsundsberget är R. i färd med att värma smidet i ässjan, hammaren är därför bortlagd, på Gökstenen har R. gripit hammaren för att smida, ässjans låga behöfver ej vara synlig.»

tolkat den sittande figuren på Ramsundsberget som Sigurd, stekande Favnens hjärta och lyssnande till fåglalåten, som han lärt sig förstå i det ögonblick drakens blod från fingret kom på hans tunga. Det är uppenbart, att denna tolkning, som också Säve övervägt, är den enda riktiga. Hela den centrala delen av bildfältet på Ramsundsberget, med trädet, den bundna hästen och den sittande mannen, återger en enda scen. Man får icke tolka Ramsundsbergets framställning efter Gökstenens vida klumpigare och i själva verket helt sekundära.

Snett nedanför figuren med hammaren och de saxade benen finnes slutligen, omedelbart bakom hästens länd, ett besynnerligt föremål, som varit svårt få en rimlig förklaring av. Säve

*För Gökstenen; häst, drakar; bakom mellan byr och vindat
En stor Järnfäst stam, brida och några ipekade Strängskiften.*

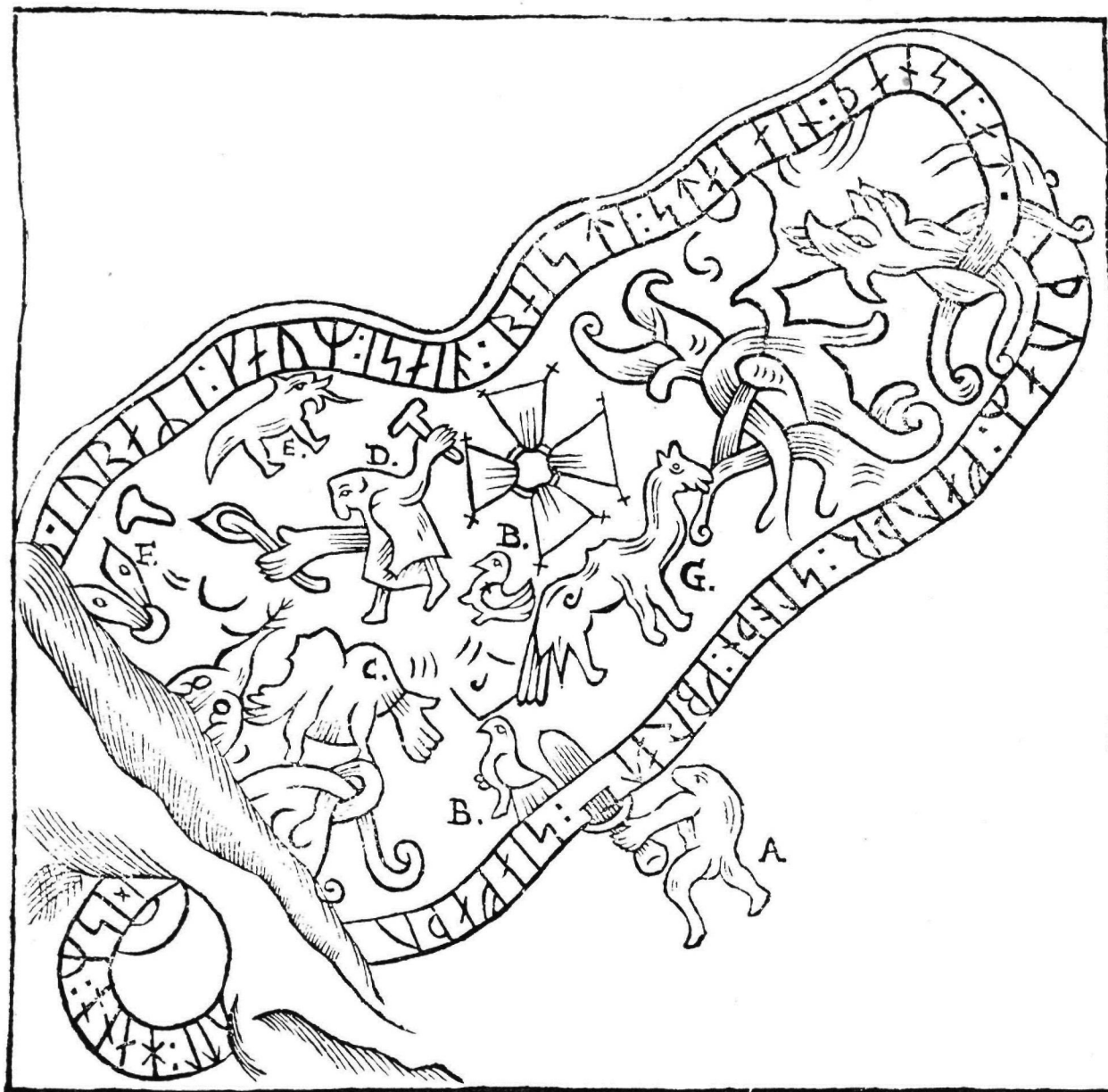
Sö 327. Gökstenen.

Teckning av J. Peringskiöld i F 1 5: 2.

förmodar, att det föreställer den andra fågeln. Dybeck tycker, att det snarare »liknar ett manshufvud, törhända i fjäderhamn». Och Brate menar, att det helt enkelt är »hästens svans, antagligen framställd konstfullt flätad». Högra delen, närmast hästen, liknar emellertid alldeles påtagligt en framåtsträckt hand, med tre tydligt markerade fingrar och en uppåtriktad tumme; den vänstra delen, med sin runda topp, kan möjligen avse att återge ett huvud. För min del kan jag icke värja mig för övertygelsen, att ristaren på detta sätt har velat återge ett minnesintryck från Ramsundsberget. Han har oriktigt uppfattat den sittande figuren som smeden, och han har därför i sin reproduktion vänt honom mot vänster och givit honom en hammare i handen. Men därefter kvarstod i hans minne föreställningen om ett huvud och en hand, och naiv som han var drog han sig icke för att återge den, visserligen alldeles på sin rätta plats men på ett sätt som i bokstavligaste mening hänger i luften. Denna lilla detalj blir emellertid, om denna

tolkning är riktig, ett avgörande bevis för att Gökstenens bildframställning är sekundär i förhållande till Ramsundsberget.

Under den nedre runslingan synes Sigurd, vilken, alldeles som på Ramsundsristningen, med kraft ränner sitt svärd i drakens kropp. Mitt i bildfältet finnes, utan motsvarighet på Ramsundsberget, ett likarmat kors med triangelformiga korsarmar och små kors ute vid de åtta hörnen, en form som icke i alldeles samma form är känt från någon annan sörmländsk ristning men som mycket påminner om korset å Turinge-stenen (Sö 338).

Sö 327. Gökstenen.

Träsnitt i O. Rudbeck, *Atlantica*, bd 3 (1698).

Mellan de båda sörmländska Sigurdsristningarna finnes ett tydligt samband. De kunna, med sin i allt väsentligt överensstämmande komposition, icke tänkas ha uppstått oberoende av varandra. Egendomligt nog ha emellertid både Säve och Dybeck velat hävda, att Gökstenen är den äldre. »Jämför man åter de båda ristningarna sinsemellan, särdeles hvad figurteckningen vidkommer, så skulle man lätteligen kunna blifva böjd för att anse Gökstenen för att vara en sämre gjord efterhärming af Ramsundsberget, och således vara yngre. Men ser man åter på grofheten eller man kunde väl säga råheten i figurernas former och på deras sammanställning inbördes å den först nämnda, torde man svårligen kunna annat än anse Gökstenen för att vara äldre. Samma intryck får man ock vid att betrakta sjelfva rundragen i de båda inskrifterna. Ty då runorna å Ramsundsberget städse äro väl formade samt inhuggna med van och säker hand och

med skarp mejsel, så hafva de deremot, såsom redan blifvit nämndt, å Gökstenen ett så groft och ojämnt utseende, att de knappast tyckas kunna vara huggna på vanligt sätt, utan efter huggningen åtminstone verkligen ristade eller gnidna in med något mera klumpigt verktyg, om icke rent af med ett hvasst stenredskap. Detta gäller likväl hufvudsakligen blott om runorna, icke om den öfriga figurristningen, hvilken i allmänhet är mera grund, stundom ganska svag och otydlig» (Säve). Och enligt Dybeck tör »ingen som tagit närmare kännedom om de två 'illustrerade' häfdeverken förneka Gökstensristningens högre ålder och större märklighet». En bidragande orsak till de båda forskarnas mening har säkerligen också, medvetet eller omedvetet, varit de båda inskrifternas olika art: den ena enkel och lätttydd, den andra svårbegriplig och mystisk. En ingående detaljgranskning av bildfälten visar emellertid otvetydigt, att, såsom Schüeck alltid har hävdadt, Gökstenen är »en mera stilerad och klumpigare utförd kopia» av Ramsundsberget (eller dess original). Men dels har Gökstensens ristare varit vida underlägsen som konstnär, dels har han arbetat efter minnet och delvis missförstått sin förebild.¹

Inskrift:

... **iurari : kaum : isaio : raisti : stai : ain : pansa : at : || : puar : faupr : slopn : kbrat : sin faþu** ...

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60

Fragmentet: **ulj · hano : msi** +

65 70

Till läsningen: Övre delen av **i** är borta, och runan kan därför också ha varit **l** eller **t**. Närmast framför har sannolikt funnits ett skiljetecken **:**, nedre pricken är ännu i behåll. Därframför finnas spår av en, möjligen två runor. 25 är **i**, icke **n**; 33 är **i**, icke **a**. Framför 36 **þ** finnes sk.; det streck, som därframför korsar runslingan, hör till den lilla ormen, som binder samman slingorna. 56 **i** är icke stunget. Mellan brottytan t. v. och fragmentet saknas ett litet stycke med omkring 3 runor. Av 62 **u** är endast en del av bst i behåll. Av 64 **i** finnes endast nedre delen. 69 **m** har nedtill på h. sidan ett tydligt ristat streck. — Peringskiöld: Runan **l** möjligen **k**. 53 har ovanför **a**-bistaven en därmed parallell bst på v. sidan av hst. Övre bst i 68 **o** går tvärs över hst. — Peringskiöld och Hermelin läsa 33 som **i**, Säve, Dybeck och Brate som **a**. För övrigt finnas icke nämnvärda avvikelser i de äldre läsningarna. Varje runa är, som Säve säger, »så djupristad och tydlig, att icke den minsta tvekan uti det afseendet kan uppstå; utan det svåra består i att veta, huru man skall uppfatta och med hvarandra förbinda åtskilliga af runorna och flere af de ord, till hvilka dessa vid första påseendet synas ordna sig».

Säve får, genom att göra vissa ändringar, fram följande text: **Isaio raisti stai[n], ain, pansa at puar, faupr Sloþa, [a]k Bra[n]t, sin faþu[r] . . . uli hanom si i . . . lurar i Kaum**. Detta tolkar han sålunda: »Isaio reste sten, ensam, denna efter Thuar (Thvar, Thvarr), fader Slodes, och Brand, sin fader . . . (runorna ristade) Iurar i Kaum.» Genom att ändra ett **n** till **a** har sålunda Säve fått fram ett känt namn Slode, och genom att förbinda detta **a** med det följande **k** till ett 'och' ytterligare ett namn Brantr (eller Brandr). Men för övrigt äro namnen okända och osannolika. »I Kaum» förmodar han vara en gård vid Kafjärden i Rekarne.

Vida djärvare går Bugge till väga i sin behandling av inskriften. Han medger själv, att »det er et meget voveligt Forsög», som han gör. Han förmodar, att ristaren här liksom på Åsby-stenen (Sö 324) tillåtit sig många omflyttningar av runor. För att ytterligare försvåra förståelsen har han i rungrupperna **iurari** och **isaio** tillagt **i**-runorna, och i den sista gruppen ristat **a** för **n**; man finner sålunda här enligt Bugge namnet **ruar Roarr** och ordet **son** 'son'. I sin helhet vill Bugge läsa inskriften på följande sätt:

¹ De båda sörmländska Sigurdsristningarna förhålla sig sålunda till varandra på samma sätt som de uppländska. Ramsjö-stenen är, såsom von Friesen framhållit (*UFT* h. 39, 1924, s. 355) »en oförstående och mycket diletantmässigt utförd kopia av Drävle-stenen eller av en dublett till denna».

ruar kuma son raisti stain þansa at upar fauþr (l. faþur) sloþa ak abtr sin faþu[r k]uli han o sim[kalum skifti]

Och han ger härav denna tolkning:

Roarr Guma son raisti stæin þansa at Auðar faður Sloða ok æptir sinn faður. Gulli hann a Sem[gallum skifti].

»Roar, Gumes Sön, reiste denne Sten efter Audar Slodes Fader og efter sin Fader. Guld han i Semgallernes Land skiftede.»

Bugge har icke tillräckligt beaktat, att inskriften knappast kan ha börjat med **iurari**. På det bortslagna stycket därframför torde inom den övre runslingan ha funnits plats för omkring 10 runor. Det är icke mycket sannolikt att hela denna följd av sammanlagt omkring 25 runor framför **raisti** skulle ha innehållit beteckningen för en enda person, och den singulara formen av predikatet **raisti** blir då mycket påfallande. Inskriften är enligt min mening av samma art som den på Åsby-stenen: den innehåller grundstommen av den vanliga inskriftsformeln (... **raisti : stai : ain : þansi : at . . . fauþr . . . sin faþu[r]**), men ristaren har fyllt ut med meningslösa runföljder. Åtskilligt tyder på att han är samme person, som har ristat Åsby-stenen: runornas utseende, formerna **raisti** och **fauþr**, verbet 'reste' på orörliga stenblock, som aldrig ha kunnat resas av människohand.

Liksom Gökstenens ristare i mittfältet på ett klumpigt och delvis oförstående sätt har efterbildat Ramsundsberget, så har han omgivit dessa bilder med runslingor, efter mönster av bygdens runstenar men, märkligt nog, utan mycken insikt om dessas verkliga innebörd.¹

328. Tynäs, Strängnäs landsförsamling, Åkers hd.

Pl. 168.

Litteratur: Strängnäs Tidning 2/6 1913.

Äldre avbildningar: S. Lindqvist 1913 (ATA); Brate 1916 (ATA).

Runstenen upptäcktes i mars 1913 liggande i ett busksnår nedanför en kulle på Tynäs ägor, SV om gården, nära gränsen till Sundby ägor och omkring 150 m. N om Mälarstranden. Den ristade sidan var vänd nedåt, men en gammal man i det närbelägna Årby sade, att det var en runsten och att den tidigare hade stått upprätt. Då stenen vändes, kommo runorna i dagen. Bredvid låg en annan kullfallen sten, ungefär lika stor men utan runristning. Enligt prof. Sune Lindqvist, som kort efter fyndet besökte platsen, torde de båda stenarna ha stått på toppen av högen, ett av stora stenar bildat, jordblandat röse av omkring 10 m. diameter. Där blevo de nu också resta.

Ljus gråsten. Höjd 2,21 m. (över den nuvarande markytan 1,70 m.), bredd 0,60—0,66 m. Den ristade framsidan övergår utan bestämd gräns i h. kantsidan, under det att v. kanten där emot har skarp egg. Ristningens höjd är 1,40 m., bredd o. 0,60 m. På v. sidan är ett stycke av stenen avslaget, varigenom flera runor blivit skadade. En del av detta stycke har återfunnits och förvaras i Södermanlands Fornminnesförenings Museum i Strängnäs. Ristningen är mycket grund.

Inskrift:

purulfr × auk × untrlah : þau : raistu × stina × þasi auk × bru × kiarþu -t kþui × faþur : sin || buanta
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65
 × asu ×
 70

¹ En annan uppfattning av inskriften har Brate givit uttryck åt, i *Nordisk familjebok*, 2 uppl., art. Gökstenen: »Inskriften kan blott delvis tolkas, enär ristaren genom ett gåtfullt skrivsätt velat visa sin skicklighet och pröfva läsarens skarpsinne.»

Þorulfr ok Undrlaug þau ræistu stæina þasi ok bro gærðu at Guðvi, faður sinn, boanda Asu.

»Torulv och Underlög de reste dessa stenar och gjorde bro efter Gudver, sin fader, Åsas make.»

Till läsningen: Alla runorna i andra namnet 11—18 **untrlah** äro säkra. Som hst har ristaren i 20 **a** och 66 **a** använt en naturlig fåra i stenen, som icke har bearbetats. Icke stungna äro 30, 62 **i**, 43, 51 **k**. Alla runorna 43—55 äro säkra, ehuru deras nedre delar blivt avslagna. — Lindqvist: 34 **i**. — Brate: 34 **a**.

Þorulfr hör, märkligt nog, icke till de vanliga personnamnen i vikingatidens Sverige. Det är säkert belagt, utom här, endast i en inskrift: L 469 Angarn (Uppl.); den sammandragna formen *Þolfr* finnes Sö 109, Ög 230, sannolikt även L 749 Ryda, Nysätra sn (Uppl.). Från medeltida urkunder känner Lundgren-Brate blott två belägg på *Thorulf*, däremot flera av *Tholf*. Om *Guðver* se ovan Sö 166, 170, 217. *Asa* är visserligen ej tidigare anträffat i Södermanland, men det är väl känt från Östergötland (Ög 5, 9, 29, 49, 154, 177, 239), Västergötland (L 1342, 1349), Småland (L 1288) och Uppland (L 102, 468, 642). Enastående är däremot kvinnonamnet *Undrlaug*: det har ingen motsvarighet varken på östnordiskt eller västnordiskt område. Det är emellertid belagt i ännu en Strängnäsinskrift, Sö 280, och det är ytterst frestande, att förmoda, att de båda inskrifterna avse samma person. Gravhällen i domkyrkan har *Undrlaug* på sin ålderdom tillsammans med sin son låtit lägga över sin man och sina söner. Mitt emot på Tosterön har hon tillsammans med sin broder Torulv låtit resa ett monument över sin fader. Det kan ligga en mansålder, eller något mera, mellan de båda inskrifterna. Den vid Tynäs tillhör den äldre grupp av sörmländska inskrifter, som använda **u**-runan som tecken för *o*-ljud: **þurulfr**, **bru**, **buanta**. Gravhällen härrör från en avgjort yngre tid, med sin säkra anknytning till ett kyrkobygge i Strängnäs.

329. Åkers kyrka, Åkers hd.

Pl. 192, 196.

Litteratur: D 8vo 26.

Äldre avbildningar: Dybeck a. a.; Brate 1896 (ATA).

Detta fragment av en runsten upptäcktes år 1854 i golvet till Åkers kyrkas vapenhus. År 1896 låg det i prästgårdens trädgård, ehuru »mycket minskat till sin storlek» (Brate). Vid Brates senare besök 1919 kunde det ej återfinnas, och senare efterforskningar ha likaledes varit resultatlösa.

En tunn flisa av röd sandsten. Brate uppmätte fragmentet (1896) till 0,75 × 0,54 m.

Inskrift (med det inom [ ] supplerat efter Dybeck):

[**ai**]muntr: let . . . . **kuþ** s[**alu**·**ha** . . . .

Æimundr let . . . . [Hjalpi] guð salu ha[ns].

»Emund lät . . . . Hjalpe Gud hans själ!»

Till läsningen: Av 11 **k** fanns endast »en ytterst ringa bit af bst i öfre kanten af stenen». — Dybeck: 9 **i**.

Om namnet *Æimundr* se ovan Sö 279.

I brev till Brate ^{19/9} 1898 (ATA) meddelar prostén A. Flentzberg i Mariefred, att »åtskilliga fragment af runstenar» hittats vid den reparation, som Åkers kyrka genomgick sommaren 1898. Närmare uppgifter saknas, och troligen ha stenarna förkommit.